

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Філософський факультет
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ**

ДИПЛОМНА РОБОТА

бакалавра з політології

на тему:

**«ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ У ФРАНЦІЇ
ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ»**

Студентки ІV курсу групи ФФІ-41с

Спеціальність «Політологія»

Безніздрої А.М.

Керівник: канд. політ. наук, доц.

Шурко О. Б.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Львів – 2022 рік

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Теоретико-методологічні засади дослідження процесу міграції та політичної адаптації	7
1.1. Наукові підходи дослідження процесу міграції та політичної адаптації	Помилка! Закладку не визначено.
1.2. Передумови та причини міграції в сучасних умовах глобалізованого міжнародного середовища	20
РОЗДІЛ 2 Політична адаптація та інтеграція мусульман у Франції та Великобританії	27
2.1 Особливості та класифікація політичної адаптації та інтеграції на прикладі мусульман у Франції та Великобританії	27
2.2 Теоретичні та практичні аспекти адаптації мігрантів в країнах-реципієнтах	45
2.3 Політико-правове регулювання процесу міграції у Франції та Великобританії на прикладі українців	68
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний світ продовжує активно розвиватись, і частиною цього розвитку є міграція та міграційні потоки. Це притаманно для усіх країн світу незалежно від їхнього соціально-економічного етапу розвитку, бо розглядаючи цей процес варто зауважити, що міграція може відбуватись не тільки між державами, але і всередині неї теж. Міжнародні міграційні потоки зумовлені низкою причин, серед них: політичні, соціальні, економічні, політично-військові, освітні і тд. Це зумовлює структурні зміни серед трудового та демографічного потенціалу країн-рецепієнтів та призводить до глобальних перетворень, які потребують дослідження. Активний розвиток держав та постійна конкуренція мотивує уряди займатись управлінням людських ресурсів та встановлювати відповідно норми існування різних груп населення в системі усього суспільства. Але вплив є і на країни-донори мігрантів, адже останні виїжджаючи, часто залишають сім'ю та близьких, яким передають зароблені кошти і цим допомагають зменшити рівень бідності в державах, що розвиваються. Тобто міграція створює взаємозалежний обмін держав культурою, інформацією, грошима та навіть ДНК.

Активізації міжнародної міграції сприяє усунення інституційних бар'єрів міжнародної мобільності людських ресурсів, проте, численні кризові явища (нелегальна міграція, торгівля людьми, тінізація доходів мігрантів, гуманітарні проблеми, соціальна та безпекова напруга) свідчать про недоліки інституційного середовища формування та реалізації міграційної політики країн, а поглиблення економічної інтеграції у менш розвинених регіонах світу вимагає побудови регіональної міграційної політики як елементу гео економічних стратегій регіональних інтеграційних об'єднань[51, с.22]. Формування

змісту міграційної політики передбачає вивчення досвіду сусідніх країн, особливо, що стосується країн членів Європейського Союзу. В цьому контексті політична адаптація мігрантів постає вагомим чинником, що призводить до створення спеціального законодавства чи політичних інститутів на територіях держав, куди мігрують.

Значної актуальності набуває пошук інструментів регулювання ринку міграційних послуг, який був би здатен: по-перше, захистити країну від неконтрольованих потоків мігрантів та зменшити ризики прояви терористичної агресії в Європі; по-друге, створити можливості якнайшвидшої інтеграції мігрантів до місцевої спільноти, забезпечити можливості їх прихистку та адаптації у нових умовах [19]. Політична адаптація це необхідність для країн-рецепієнтів і вона може приймати різні форми та методи, відповідно має класифікацію. Крім того, аналізуючи чи досліджуючи інтеграційну політику країн варто враховувати особливості історичного розвитку кожної держави, її рівень економіки, ступінь відкритості громадянського суспільства та інші фактори. Цілісна система процесів, політичних рішень, створення нормативно-правових документів та окремих політичних інститутів в державі – все це впливає на стан справ мігрантів, які вже знаходяться на тій території, але так само впливає і на майбутній «приплив» міграційного потоку.

Впродовж останніх десятиліть провідні країни Європи поступово втрачають демографічний динамізм та компенсують дефіцит населення значними обсягами трудової імміграції. Робиться висновок, що зазначений процес призводить до виникнення в країнах ЄС компактних неасимільованих анклавів представників незахідних цивілізацій, які ігнорують цінності корінного населення європейських країн [2].

Залишаючись толерантними, до інших конфесій, національностей, рас, гендерів тощо важливо не втратити «своє», саме тому процес політичної адаптації розглядається як важливий елемент в політиці двох держав, які розглядаються в даній роботі.

В цій роботі увагу приділено основним принципам впровадження такого типу політику, а також зроблено порівняння статусу, умов існування, надання послуг для мігрантів у Франції та Великобританії. Досліджено методи та форми політичної адаптації останніх.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – визначити передумови і причини процесу міграції та окреслити форми політичної адаптації мігрантів у Франції та Великобританії.

Для реалізації поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- 1) проаналізувати концепцію мультикультуралізму та її застосування;
- 2) виявити теоретико-методологічні особливості визначення понять: «політична адаптація» та «процес міграції»;
- 3) проаналізувати причини та передумови міграції в сучасних умовах глобалізованого міжнародного середовища
- 4) визначити форми політичної адаптації та інтеграції мусульман у Франції та Великобританії;
- 5) порівняти особливості політичної інтеграції та адаптації мігрантів у Великобританії та Франції.

Об'єкт дослідження – міграція та адаптація мігрантів у європейські держави

Предмет дослідження – процес міграції у Францію та Великобританію та форми і проблеми політичної адаптації мігрантів у цих двох державах.

Робоча гіпотеза дослідження – оскільки дві держави, які розглядаються в цій роботі по-перше, знаходяться приблизно на однаковому рівні економічного розвитку, по-друге, територіально близько розташовані одна до одної, по-третє, довгий час обидві були членами Європейського Союзу і відповідно дотримувались однакових правил ведення міжнародної політики. Можна припустити, що проблеми з якими зіштовхнулись уряди обох держав внаслідок процесів міграції є схожими, а отже і форми політичної інтеграції та адаптації мігрантів в цих державах теж будуть схожими.

Теоретико-методологічною основою дослідження є неоінституціоналізм. В роботі було використано низку методів, серед яких: загальнологічні (аналіз, синтез, узагальнення), історичний, порівняльний метод. Праці відомих зарубіжних та українських професорів, політологів, соціологів і науковців: С. Хенкин, І. Кудряшова, А. Веретевська, Є. Рябін, Х. Чернописька, Ю. Сурмин і К. Шиманська, О. Тимчик т.д., офіційні статистичні дані, нормативні та законодавчі акти.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи складає: 88 сторінок.

РОЗДІЛ 1 Теоретико-методологічні засади дослідження процесу міграції та політичної адаптації

1.1 Наукові підходи дослідження процесу міграції та політичної адаптації

Суспільно-політичний розвиток світу в XXI ст. зіткнувся з низкою проблем, що місцями носять опозиційний характер. Процес глобалізації та намагання стандартизації політичних, соціальних та культурних процесів призвели до стирання кордонів між державами. З іншого ж боку, проявляється тенденція серед країн спроб збереження своєї унікальності, етнонаціональної ідентичності. Тому з метою урегулювання цих питань на глобальному рівні науковці та державні діячі роблять спроби створити концепції або інтерпретувати вже створені. Однією з важливих концепцій, яка стосується політичної інтеграції та адаптації є концепція мультикультуралізму.

Поняття «мультикультуралізм» за одними даними входить до наукового обігу в 1957 році, коли постала потреба охарактеризувати політику Швейцарії, спрямовану на формування єдиної нації з різних етнокультурних спільнот [22], за іншими даними термін «мультикультуралізм» з'явився в Канаді в 60-х роках XX ст. для позначення стану етнокультурної, расової, релігійної різноманітності населення країни [10, с.96]. З того часу досі не існує єдиного визначення цього терміну. Спочатку мультикультуралізм передбачав дбайливе та толерантне ставлення більшості населення до меншин, рівні можливості та статус для різних культурних традицій, а також право індивіда на самовираження через вибір своєї ідентифікації.

В широкому значенні мультикультуралізм охоплює впровадження політики, що стосується не тільки етнічних, але і релігійних, мовних,

регіональних, гендерних чи культурних ідентифікацій. Важливо акцентувати увагу на тому факті, що наявність етнокультурної і мовної розмаїтості ще не може бути підставою для визнання суспільства мультикультурним в цілому. Необхідна нормативна складова цього процесу, яка включає в себе гарантії від держави щодо не порушення прав, гідності та добробуту усіх її громадян в незалежності від расових, етнічних чи релігійних відмінностей. С. Дрожжина визначає мультикультуралізм як «стан, процеси, погляди, політику культурно неоднорідного суспільства, орієнтовані на свободу вираження культурного досвіду, визнання культурного розмаїття; культурний, політичний, ідеологічний, релігійний плюралізм, визнання прав меншин як на суспільному, так і на державному рівні» [9, с.4].

У XIX – на початку XX ст. панувала парадигма класичного лібералізму, яка вбачала фундаментальним право на рівність людей незалежно від расової, етнічної, мовної чи релігійної ідентичності, а також нейтральність держави стосовно розвитку культур. Згодом її змінила нова парадигма ліберального мультикультуралізму (ЛМК), яка розширила вимоги стосовно прав. А саме зосереджена на питанні групового права, тобто крім індивідуальних прав вимагає колективного права на культуру та ідентичність, тим самим, заперечуючи нейтралітет держави. Концепція мультикультуралізму зазнала широкого розповсюдження у 80-х роках XX ст., на цей процес вплинули такі чинники: 1) позитивні дії держав на користь культур, що практикуються меншинами; 2) руйнування міфу про те, що культурна багатоманітність приведе до розколу націй; 3) визнання колективних прав етнонаціональних груп на збереження і розвиток своєї культури тощо.

Концепцію мультикультуралізму можна розглядати крізь призму соціального, тобто як спробу викоринити в суспільствах такі речі як ксенофобію, расизм, сексизм, гомофобію та зрівняти у правах представників різних соціальних груп. В цьому контексті доречною буде теза про перехід від сприйняття «чужого»/«неправильного» до просто «іншого», яке так само має право існувати. Отже, для створення та впровадження політики мультикультуралізму необхідно, щоб кожна окрема держава разом з науковцями та громадянським суспільством створювали відповідну низку заходів.

Згідно з цим вищезазначеним фактом, ґрунтовно досліджуючи мультикультуралізм, вчений Ч. Кукатас виділив п'ять способів або так званих реакцій суспільства на впровадження мультикультуралізму: ізоляція, асиміляція, м'який мультикультуралізм, жорсткий мультикультуралізм та апартеїд [22]. В державах, де реалізується політика ізоляції проводять жорстку міграційну політику, щоб обмежити різноманіття культур. Протилежною до політики ізоляції є політика асиміляції. Суть її в тому, щоб опосередковано корегувати поведінку та звичаї мігрантів. Проте вважається, що така політика є малоефективною. Крім того, що мігранти піддаються впливу, вони так само здатні впливати та вносити зміни в менталітет і повсякденне життя корінних жителів. В суспільстві, де традиції індивідуальної свободи є домінуючими, асиміляційна політика може вимагати введення обмежень не тільки до іммігрантів, але й до громадян, які народилися та виростили в країні [7, с. 18].

Іншим видом реакції суспільства може бути м'який мультикультуралізм. Вона проявляється у відмові від спроб не допустити його виникнення шляхом самоізоляції, так і від прагнення не дати йому вкоренитися за рахунок асиміляції меншин. Таким чином

держава і громадянське суспільство дає право вибору мігрантам на освоєння і рівень асиміляції. В рамках жорсткого мультикультуралізму застосовується так звана позитивна дискримінація, процес за якого певні меншини наділяють особливими правами/привілеями з метою їх залучення до суспільно-політичного життя. Остання форма реакції, яку виділяє Ч. Кукатас – апартеїд, що не закриває для представників культурних меншин доступ до країни, але передбачає повну заборону на їх асиміляцію [22].

Таку політику важко проводити довгий період через те, що люди за своєю суттю соціальні і завжди прагнуть до спілкування та об'єднання. Тому такий політичний устрій можливо зберігати лише за умови використання репресивних методів.

Аналізуючи концепцію мультикультуралізму не тільки як термін, а як і реальне явище, варто також проаналізувати феномени політичної інтеграції та адаптації. Політична адаптація – це своєрідна мотиваційна діяльність особистості у політиці, яка характеризується достатнім рівнем її зрілості, здатністю встановлювати власні орієнтири поведінки, виробляти конкретні програми дій, визначати своє місце і значущість у ній. Це процес під час якого людина змушена аналізувати, зіставляти, оцінювати хід політичних подій, відстоювати права, приймати рішення, організовувати свої дії так, щоб зберігати своє політичне «обличчя» [15, с.102]. Наголошується, що процес політичної адаптації відбувається на добровільній основі та лише в той момент, коли особа/ група осіб отримали достатній досвід для того, щоб усвідомлювати і переосмислювати свою поведінку в політиці й оцінювати її наслідки. Крім того, іноді політичну адаптацію розглядають як специфічну форму соціалізації особистості. Що стосується політики, то цей процес відбувається безпосередньо під час залучення до політичної діяльності,

коли індивід починає засвоювати цінності, при цьому він сам вже є достатньо свідомою і сформованою в соціальному плані особистістю.

Представники різних наукових шкіл розвивали та інтерпретували категорію політична адаптація, декілька з них ми розглянемо у роботі. Претендує на науковість інтеракціоністська концепція адаптації. На думку інтеракціоністів основними ознаками ефективності політико-адаптивного процесу є: адаптованість у сфері «неособової», соціально-політичної активності, де особа здобуває компетентність за допомогою знань, а також встановленням інтимних, емоційно насичених зв'язків з іншими людьми, успішно застосовуючи при цьому чутливість у визначенні мотивів людської поведінки з метою налагодження взаємин [24, с. 98].

Інша, не менш вагома – психоаналітична концепція адаптації, що спирається на уявлення Зігмунда Фрейда про структуру психічної сфери особи, в якій виділяються три інстанції: Воно, Я і Над-Я. Послідовники вчення З. Фрейда й засновник психоаналітичного підходу до адаптації особистості Г.Гартман хоч і стверджує, що за допомогою тільки одного психоаналізу не може бути вирішена проблема адаптації, кінець кінцем залишається на позиціях все того ж психоаналізу в доказах. Г. Гартман і інші психоаналітики «... добре адаптованою вважають людину, в якій продуктивність, здатність насолоджуватися життям і психічна рівновага не порушені. Адаптивний процес регулюється з боку «Я» [24, с.97].

Політична енциклопедія визначає адаптацію як соціально-політичне явище, яке передбачає процес активного пристосування індивіда до навколишніх умов, соціального і політичного буття [33, с.14]. Вчені виділяють дві форми соціально-політичної адаптації: активну (вплив суб'єкта на соціально-політичне середовище, прагнення змінити його) і пасивну (конформістська згода з умовами соціально-

політичного існування, відсутність прагнення змінити їх, використати для власних потреб). У процесі адаптації людина засвоює моральні норми й цінності найближчого оточення — традиції та звичаї сім'ї, етносу, професійних і неформальних груп; домінуючі політичні гасла тощо. Власне безпосередньо це середовище формує та допомагає особі самоідентифікуватись та визначити власні цінності на які в подальшому вона буде опиратись.

Узагальнюючи, можна опираючись на думку вченого Ю. Сурміна, виділити три основні підходи до визначення терміну адаптація:

1) адаптація розглядається як пристосування самоорганізуючих систем до умов середовища, які змінюються;

2) адаптація визначається як шлях, відповідно до якого будь-які соціальні системи «керують» умовами свого існування або відповідають на них;

3) адаптація розглядається як засіб збереження ідентичності об'єкта, тобто є реактивною поведінкою, яка пов'язується з пристосуванням до навколишнього середовища, а не з активним і цілеспрямованим її перетворенням [43, с.33].

На думку Т. Парсонса, соціальна адаптація є речовинно-енергетичною взаємодією із зовнішнім середовищем, а саме – однією з чотирьох функціональних умов існування соціальної системи разом з інтеграцією, досягненням мети і збереженням ціннісних зразків, яким «всі соціальні системи повинні відповідати, щоб вижити» [1, с.17]. Тут варто також розглянути категорію «інтеграція». У спеціалізованих політологічних дослідженнях поняття «політична інтеграція» увійшло до наукового обігу на початку 50-х роках ХХ ст [27]. Словник англійської мови Мерріама-Вебстера дає наступне визначення інтеграції: «Інтеграція – це дія або процес, при якому різні групи (або

раси) об'єднуються на рівній основі в єдине суспільство або організацію». Відповідно, «інтегрувати» означає «формувати чи поєднувати в єдине ціле» [70]. Основне завдання як інтеграції так і адаптації полягає в тому, щоб сформувати внутрішню структуру суспільства такою, що буде протидіяти можливим зовнішнім чи внутрішнім деструктивним чинникам. Проте тут виникає інше питання, чи необхідно, щоб в державі була монополія на політичні, економічні, релігійні та інші погляди? Дж. Сарторі та його послідовники, відповідаючи на це питання, вважають, що інтеграція можлива лише в плюралістичному суспільстві.

Основні положення концепції функціональної інтеграції сформулював англійський соціолог Д. Мітрані. Він спирався на реальні тенденції та потреби держав у міжвоєнний період, а особливо під час кризи 1930-х років. Основна ідея полягала в «запобіганні політичних розбіжностей шляхом розширення мережі міжнародних агентств, націлених на інтеграцію життєвих інтересів усіх націй» [39, с.126]. Важлива риса, що відрізняє цю концепцію від інших полягає в тому, що Д. Мітрані заперечував будь-які прояви силової політики як міждержавного, так і федеративного характеру. Соціолог вважав, що ці прояви могли відродити націоналістичні тенденції в тій чи іншій формі. Він також звертав увагу на співробітництво, яке б могло стати об'єднуючим елементом як всередині нації, так і на міжнародному рівні, таким чином сприяючи політичній інтеграції [39, с.126].

Ще одним прихильником функціональної інтеграції був французький державний діяч Ж. Монне. Він вказував на доцільність розвитку економічної єдності, яка б сприяла політичній в умовах створення інтеграційного угруповання країн. Окрім того, за переконаннями Ж. Монне, функціональний метод включав комбінацію

двох видів інтеграції: негативної (скасування усіх торгівельних бар'єрів) і позитивної (дотримання спільної політики держав учасниць) [73, с.141].

Неофункціоналізм як один із напрямків вивчення інтеграції розвивали та вивчали А. Спінеллі й Е. Хаас. Останній вважав, що доцільніше досліджувати інтеграцію на регіональному рівні, а не міжнародному, тому що співтовариства утворюються саме на регіональному рівні. Неофункціоналісти підкреслюють значення спонукальних мотивів сторін, що беруть участь у цьому процесі, прагнуть виявити «приспосовуваність» еліт та їх специфічну роль у процесі інтеграції.

Ще одна важлива теорія – це комунікативна теорія американського політолога К. Дойча. Вона передбачає, що основна мета інтеграції – забезпечення миру і стабільності. Політолог та його послідовники вбачали дещо інші методи впровадження інтеграції, ніж федералісти. В інтегрованій спільноті, вважав К. Дойч, держави не вступатимуть у фізичну боротьбу – спірні питання вирішуватимуться іншими засобами. В цьому плані інтеграція розглядалась як процес пошуку різними активними політичними групами системи колективної безпеки, в основі якого лежить такий психологічно-соціологічний фактор, як відчуття спільноти [39, с.128]. Саме це відчуття приналежності до однієї спільноти та залучення до процесу спонукатиме людей до мирного узгодження питань. Вчений також зауважував, що цілі й умови інтеграції зумовлюють характер процесу і відповідно засоби його забезпечення.

Існують різні рівні та форми інтеграції. Як визначає А. Маршаль, першою формою інтеграції є соціальна, а вже наступними – політична та економічна. Для того, щоб процес проходив успішно необхідна вдала

комунікація, навіть ціла система комунікаційних зв'язків. Якщо їх рівень на певній території є особливо інтенсивним, то тут виникає так зване політичне співтовариство. Інтеграція – це розвиток мережі соціальних зв'язків, які є комунікаційними та інтенсивними [35, с.94].

Наступним не менш важливим терміном до якого будемо апелювати в даній роботі є «процес міграції». Застосування того чи іншого наукового підходу до пояснення міграційних процесів залежить від обраної та обгрунтованої автором методології дослідження. Насамперед структурно-функціональний підхід, який є базовим, акцентує увагу на механізмі саморозвитку міграції, а основною причиною вбачає економічну складову. Інші теорії міграції, які також наголошують на виїзді населення з малорозвинених держав до країн з високим рівнем розвитку, проте частково враховується і важливість культурного та соціального капіталу мігранта, вважають Г. Беккер та Т. Шульц [49, с.91].

Однією з важливих соціологічних теорій є теорія міграційних систем, розроблена американськими вченими М. Крітц, Л. Лім, Х. Злотник на початку 1990-х [68]. Теоретики використовують поняття міграційної системи, під якою розуміють групу країн, які мають між собою стійкі міграційні взаємозв'язки. Відповідно це мусить бути як мінімум дві держави, але в сучасному світі з масштабними процесами глобалізації варто розглядати більшу кількість країн. Міграційні потоки взаємопов'язані економічною, соціальною, геополітичною та культурною взаємодією країн, потоками капіталів, товарів, технологій і товарів [49, с.92]. Тобто в середині міграційних систем існують не лише переміщення людського ресурсу, а також фінансове та товарне. Це означає, що міграція реалізується через глобальні та локальні мережі

різного рівня, що в свою чергу складають велику інфраструктуру міграції.

Значне місце в сучасному соціологічному дискурсі посідає концепція транснаціональної міграції Ш. Гліка, Т. Файста та С. Касзла. Ця теорія вказує на те, що транснаціональна міграція є незалежним від території соціальним процесом в результаті якого мігранти входять більше, ніж в одну спільноту і тим самим творять нові соціальні мережі, які перетинають кордони національних держав та продовжують функціонувати в глобальних соціальних мережах. Мігранти стають трансмігрантами в тому випадку, коли «розвивають і підтримують множинні сімейні, економічні, соціальні, організаційні, релігійні та політичні відносини, що перетинають кордони» [62, с.645] .

Користується популярність також і синтетична теорія міграції Д.Массея [28, с.161]. Дана теорія утворює інтегративну модель, яка поєднує в собі базові положення класичних теорій міграції, це в свою чергу дозволяє комплексно дослідити міграційні процеси у сучасному глобалізованому середовищі. Науковець стверджував, що причинами виникнення міграційних процесів послугувала низка факторів: соціальні, економічні та політичні. Вони також вплинули і на поширення капіталістичних ринкових відносин на доринкові і неринкові суспільства. Відповідно доринкові суспільства – ті, що базуються на сільському господарстві, а неринкові – засновані на централізованому плануванні, як наприклад, командна економіка [49, с.93]. Д. Массей пропонує розглядати обидва варіанти як такі, що переживають період структурної трансформації, що спонукає до розвитку інтенсивних методів виробництва та породжує нові мобільні групи населення. Останні і стають основною масою, що починає

мігрувати. Отже, основна причина міграційних процесів в синтетичній теорії – економічний чинник.

Послідовниця Д. Массея українська дослідниця О. Малиновська відстоювала позицію того, що міграція є результатом розвитку, а не його відсутності [25, с.78]. Таким чином науковиця доходить до висновку, що етапи стагнації у розвитку суспільств не породжують процеси міграції, а навпаки ті суспільства, що модернізуються, саме вони продукують міграцію. О. Малиновська стоїть на оптимістичних позиціях на рахунок міграції. На відміну від класичних теорій, де основна мета-причина міграції це покращення свого матеріального становища, вчена також вбачає в цьому і значний модернізаційний потенціал для країн «донорів». Але важлива умова полягає в тому, що цей процес має супроводжуватись цілеспрямованими діями держави та інститутами громадянського суспільства, щоб отримати позитивний результат.

Розглядаючи термін «мігрант», звернемось до вужчої класифікації, яка трактує це поняття як особу, що здійснює міждержавні переміщення або переміщення в межах окремих держав. В такому випадку доречно використовувати поняття іммігрант або біженець, якщо ж людина виїжджає з країни відповідно вона стає емігрантом (легально чи нелегально).

Слід зауважити, що в сучасній науковій літературі з досліджуваної проблеми дається доволі вичерпне пояснення терміну “зовнішня міграція”, під якою слід розуміти латинський вислів “migrate, migro”, тобто – переміщення, переселення. Існуючі наукові джерела пояснюють цей термін так:

- переселення, переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане із зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього;
- переміщення, переселення всередині країни або з однієї країни в іншу;
- соціально-економічний та демографічний процес, який становить сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями;
- переміщення людей через територіальні межі держави або інші території зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий період часу;
- переселення, переміщення всередині країни – внутрішні міграції населення, з однієї країни в іншу – зовнішні міграції населення: еміграція, імміграція;
- переміщення людей, пов'язане, як правило, зі зміною місця проживання;
- переміщення людей, працівників, пов'язане, переважно, зі зміною місця проживання та місця роботи;
- міграція людей є процесом їх переселення з метою облаштування та працевлаштування [4, с.83].

Проаналізувавши різноманітні підходи, можна визначити декілька загальних ознак міграції: по-перше, це переселення/переміщення людей, а отже це є процес; по-друге, обов'язково має бути наявний перетин територіально-адміністративних меж; по-третє, тимчасова або постійна зміна місця проживання чи роботи.

Вдале визначення надала українська науковиця О. Ровенчак, яка розглядає міграцію як процес соціальної взаємодії населення, втягнутого у соціально-географічне переміщення та вивчає зміни, які вона вносить у суспільства еміграції та імміграції на макро-, мезо- та

мікрорівнях [37, с.38]. Даний підхід, на моє глибоке переконання, найбільш повно розглядає процес міграції та дозволяє комплексно розглянути цю категорію, уникаючи недоліків, які не враховують інші теорії.

Підсумовуючи, варто зазначити, що на відміну від класичних підходів сучасні теорії міграції охоплюють більшу кількість чинників, які на перший погляд не мають безпосереднього значення, проте їх вплив вагомий; використовують ширшу методологію дослідження, а отже уникають великої кількості суб'єктивних оцінок. Крім того, вони наголошують на невід'ємності міграційних процесів у сучасному глобалізованому середовищі. Іншими словами процес міграції це постійний розвиток, який стає неминучим в умовах сучасного світу. У цій роботі, проводячи дослідження, буду більше схилитись та використовувати термін міграція у тому сенсі, в якому його розглядає науковиця О. Ровенчак. На рахунок поняття адаптація, наукова школа інтеракціоністів, на моє переконання, найглибше відображає його зміст.

1.2. Передумови та причини міграції в сучасних умовах глобалізованого міжнародного середовища

Для аналізу причин та передумов міграції, необхідно заглибитись в хід всесвітньої історії. За довгу історію людства міжнародна міграція населення пройшла багато різних етапів свого розвитку. На початкових етапах переважали природні чинники міграції, коли люди були вимушені мігрувати внаслідок стихійних лих, в пошуках пасовищ, родючих земель та ресурсів для виживання. Війни, голод та епідемії теж змушували людей шукати спасіння на інших територіях. Нестача земель, води, відносно перенаселення, швидке зростання споживчих потреб людей змушували їх шукати ресурси для життєдіяльності в інших країнах [6, с. 7].

Після великих географічних відкриттів масові переміщення населення набували трансконтинентального характеру. В епоху первинного накопичення капіталу міграція населення пов'язана з колонізацією європейцями земель в Америці, Африці, Азії. У XVI-XVIII ст. багато європейців добровільно переселялись до Америки. Водночас багато африканців були насильно вивезені туди. Причому вивезення рабів перевищувало масштаби міграції вільних людей. За кілька століть з Африки було вивезено близько 20 мільйонів людей. Внаслідок цього населення Африки за 1650—1850 рр. скоротилось на 22%. На той час торгівля рабами була наймасовішим трансконтинентальним переміщенням людей [42, с.11-13].

У XIX-XX ст. міграція населення продовжувала зростати. Однак передумови міграції поступово трансформуються. Найбільш вражаючою була міграція ірландців до Америки та Великобританії через неврожай і голод на батьківщині. Всього за вісім років (1847-1854

рр.) виїхало до 2 мільйонів осіб, або майже третина населення країни. У 1860 р. ірландці склали майже 40% усіх емігрантів у США [31, с.36-37]. Масова міграція і висока смертність від голоду, стверджує Дж. Фітзджеральд, спричинили істотне скорочення населення Ірландії: за 120 років (1841-1961 рр.) — з 8,2 мільйонів осіб до 2,8 мільйонів осіб — у 3 рази. Соціально-демографічна катастрофа в Ірландії була зумовлена глибокою продовольчою проблемою [61, с.67]. Приблизно тоді ж мала місце масова міграція з Великобританії. Як зазначає С. Кара-Мурза, за 1820-1850 рр. з країни виїхало майже 2 мільйони осіб – близько 10% населення. В основному англійці відправлялись до Канади і Австралії [52]. Друга хвиля масової міграції британців припадає на початок ХХ ст. Тоді, за даними Д. Уінтера, переважно до Північної Америки виїхало майже 2,5 мільйони осіб, або близько 7% населення. Причини міграції — дефіцит ресурсів для життєдіяльності людей [53].

Прикладом міграції з політичних причин є переселення німців зі східної у західну частини Німеччини. У 1949-1961 рр. – від 2,6 мільйонів осіб до 3,8 мільйонів осіб, або від 13 до 20% населення країни [76]. Потім, після об'єднання Німеччини, була ще одна хвиля масового переселення німців. Тоді в країну повернулось ще близько 3 мільйонів німців. Найбільше з Росії (2,2 мільйона), Польщі (0,6 мільйона) та Румунії (0,2 мільйона) [76]. Аналогічно з Казахстану протягом 11 років (1989-2000 рр.) виїхало близько 3,5 мільйони осіб (або 20% населення), переважно етнічних слов'ян та німців [23].

Існуючі системи нормативно-правового регулювання соціально-економічних відносин, прав та свобод, безпеки тощо, система інституцій, які реалізують вимоги та норми, неформальні практики, а також традиції, що є у суспільстві кожної окремої країни, становлять передумови формування міграційних потоків. Дугінець Г.В. та І.Є.

Реліна вказують, що «з усіх чинників, що визначають інтенсивність міжнародної трудової міграції, демографічний, з одного боку, є менш впливовим, ніж приміром, регіональні диспропорції соціально-економічного розвитку та їх наслідки щодо ситуації на ринку праці, доходів населення тощо, а з іншого – є визначальним (якщо немає населення, то немає кому мігрувати)» [11, с. 99]. Тобто вказані автори визначають демографічний фактор як передумову міграції.

Однак можна зробити припущення, що високий рівень народжуваності в невеликій державі призведе до нестачі робочі місць або призведе до низького рівня середньої заробітної плати (адже пропозиція буде перевищувати попит), тому як наслідок - це стане передумовою для міграції. Інша передумова - нестабільність військових ситуацій у різних куточках світу, що теж може призвести до початку активної міграції. Як факт, варто прийняти, що кількість мігрантів старшого віку переважає у країнах Європи, Північній Америці, Австралії та Новій Зеландії. Передумовами цього, на нашу думку, є вищий рівень розвитку інституційного середовища забезпечення належного рівня життя і соціального захисту. Це визначає доцільність врахування інституційних факторів у виникненні міграційних мотивів та формування міграційної привабливості країни . Доцільно акцентувати увагу на вивченні формальних та неформальних інститутів регулювання міграційних потоків, що дозволить визначити передумови формування міграційних мотивів осіб, оскільки людина при ухваленні міграційного рішення діє не виключно як економічний суб'єкт, а враховує весь спектр та інтенсивність сприйняття індивідом факторів «притягування-виштовхування». [51,с.84];

Сьогодні значимими чинниками міграції стають: потреба в трудових ресурсах, демографічна криза, несприятлива економічна

ситуація, екологічні катастрофи, війни, порушення прав людини, прагнення отримати високооплачувану роботу і постійне місце проживання у комфортнішій за умовами країні проживання тощо. Необхідно зазначити, що ще у 1994 році Організація Об'єднаних Націй з-поміж найвагоміших причин, що спричиняють виникнення міграційних потоків з однієї держави в іншу, назвала економічну нерівність, бідність, погіршення умов навколишнього середовища, порушення прав людини, відсутність у певних регіонах світу миру і безпеки. Іноді достатньо лише однієї з цих причин, щоб людина залишила місце свого постійного проживання і вдалася до міграції [4, с.83].

Можна створити ієрархію причин, що зумовлюють міграцію в сучасному середовищі, так як найбільш розповсюджений клас причин – економічні, то відповідно підгрупа – це трудова міграція: 1) поліпшення житлових умов, придбання автомобіля або інших товарів тривалого вжитку; 2) накопичення коштів для оплати навчання дітей у ВНЗ; 3) накопичення стартового капіталу для створення власного бізнесу або розвитку своєї справи; 4) виробнича необхідність (бажання працювати за фахом чи освітою, яким не змогли знайти застосування в рідній країні); 5) мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо) [13,с.192].

Крім того, Міжнародна організація з міграції (далі МОМ), наголошує на тому, що є два основні види міграції в залежності від її причин: добровільна міграція та вимушена. У разі добровільної міграції люди залишають свої власні домівки за власним бажанням, в основному через так звані «фактори тяжіння», наприклад, ширші можливості для кар'єрного росту, навіть якщо варіантів вибору іноді дуже небагато. Вимушена міграція, в основному, спричинена

такими «факторами тяжіння», як переслідування, війна або голод, коли люди хочуть уникнути порушень своїх основоположних прав. Однак завжди є поєднання наявних факторів тяжіння і відштовхування. Звичним є розгляд міграції через призму переміщення між кордонами, але зважаючи на останні дані МОМ переважна більшість мігрантів переміщується в межах своєї країни. Кількість внутрішніх мігрантів/мігранток приблизно в чотири рази перевищує кількість міжнародних мігрантів. Більше того, навіть якщо ми говоримо про людей, які перетинають міжнародні кордони, велика частина таких міграцій відбувається між країнами з аналогічним рівнем розвитку [18].

Релігійна міграція, як складова переміщення трудових ресурсів, має розглядатися, виходячи з сукупності соціально-економічних умов, що склалися в країнах у різні історичні періоди. При цьому міграція створювала майбутню нішу для навіть «неактивних» національних релігій. Прикладом релігійної міграції як складової переміщення трудових ресурсів, стало переселення сикхів та індусів, якому значною мірою сприяли дії уряду держави-колонізатора. У другій половині ХІХ ст., коли Імперська англійська східно-африканська компанія почала будівництво залізниці Кенія-Уганда, вербування робочих здійснювалося в Індії. Серед законтракованих робітників переважали сікхи — представники ремісничих каст (рамгархія) і нижчих каст (мочі). Зацікавленість у дешевій робочій силі підтримувала процес міграції індійців, які в свою чергу теж отримували вигоду з цього. Вже після завершення будівництва працівники залишились в державі-реципієнті, хоч і змінили профіль роботи. Протягом 1907-1925рр. велика кількість індійців продовжувала приїжджати вже до інших міст та займати робочі місця, завдяки таким особистим якостям, як відданість і мужність, уряд Великобританії охоче залучав сикхів до служби в армії та поліції [44,

с.351]. Згодом сикхи прагнули повернутись до звичайної своєї діяльності, тобто сільського господарства, а пізніше вже до створених невеликих общин не певних територіях почали переселятись сикхи інших професій і створювати більшу громаду. На сьогодні у Великобританії мешкає майже 340 тис. сикхів (усього в діаспорі проживає майже мільйон сикхів).

Свою базу для глобалізаційних процесів формувало переселення мусульман, що викликало розповсюдження ісламістських економічних відносин, норм та порядків. Так велике значення для південно-азійських мусульман-переселенців у Великій Британії має наявність там арабських мусульманських общин, які уособлюють зв'язок з батьківщиною ісламу. Культурно-побутові особливості, харчові заборони, обмеження у режимі праці (як найманої, так і підприємницької) сприяють приєднанню трудових мігрантів до релігійних общин. Але таке "притягнення" містить, насамперед, економічний зміст, оскільки єдиновірці надають мігрантам фінансову підтримку, визначають сфери можливого працевлаштування, місць проживання тощо.

Прикладом вимушеної міграції може слугувати переселення в 1970-80-х рр. у Велику Британію з Пакистану представників ісламської течії ахмадійє. Переселення було викликане утисками з боку пакистанського уряду, який 1975 р. оголосив ахмадійців неісламською меншістю, а 1984 р. Зія уль-Хак видав наказ про заборону ахмадійцям називатися мусульманами, використовувати ісламську термінологію та молитви; порушення цих настанов каралися значними грошовими штрафами і трирічним ув'язненням[44, с.354].

Узагальнюючи, можна сказати що по-перше, є основні два види міграції це добровільна та вимушена, відповідно до цього далі можна

класифікувати причини на: економічні, релігійні, політичні, трудові та інші. По-друге, не варто обділяти увагою внутрішньодержавну міграцію, яка часом є набагато активнішою, ніж міждержавна. По-третє, для аналізу передумов певного міграційного потоку необхідно брати до уваги історичний розріз та соціально-економічні умови в яких перебувала група, що мігрувала.

РОЗДІЛ 2 Політична адаптація та інтеграція мусульман у Франції та Великобританії

2.1 Особливості та класифікація політичної адаптації та інтеграції на прикладі мусульман у Франції та Великобританії

Для того, щоб проаналізувати сучасний стан мусульман в європейських країнах, варто звернутись до історії. Насамперед значну роль відіграє той факт, що у перші десятиліття переселенських процесів проблеми релігії не викликали конфлікти між переселенцями та владою. На першому місці у мусульман стояли матеріальні проблеми, пов'язані з облаштуванням у нових умовах. Релігійні потреби виявилися пізніше, коли розгорнувся процес воз'єднання сімей переселенців, це характерно для обох країн, які ми будемо порівнювати і для Франції, і для Сполученого Королівства. Важко визначити чітку межу початку міграції мусульман, проте саме масова міграція розпочалась в 50-ті роки ХХ століття, крім того не можна нехтувати природнім приростом нащадків перших поколінь мігрантів. Станом на 2010 рік дослідження, проведені Pew Research Center, оцінили чисельність мусульман у Франції на рівні 3,5 мільйони (5,7 %), а у Сполученому Королівстві в цей же час було 2,8 мільйони (4,6%) [74]. У 2014 році цей же центр дослідження знову оприлюднив статистику, але дані вже інші. Таким чином станом на грудень 2014 року, чисельність мусульман у Франції становила 4,7 мільйони (7,5 %), в Сполученому Королівстві відповідно близько 3 мільйони (4,8%). Останні статистичні дані є за 2017-й рік, в цей період кількість мусульман у Франції зросла до 5,7 мільйони (8,8%), у Сполученому королівстві – 4,1 мільйони (6,3%) [74].

Наступним важливим моментом у вивченні політичної інтеграції та адаптації мусульман у всій Європі є той факт, який влучно описали

науковці С. Хенкін і І. Кудряшова: «Згодом мусульмани почали вимагати надання тимчасових місць для відправлення молитов, будівництва мечетей, де вони могли б здобути релігійну освіту. Стали виникати конфлікти з місцевою владою, пов'язані з використанням приватних будинків для проведення молитов без відповідного дозволу. Вимоги стосувалися також здійснення ритуальних молитов у робочий час, перегляду графіка робочого дня протягом Рамадану, надання відпусток на час релігійних свят, бажання мати окремі цвинтарі. Особливе місце у низці вимог займала сфера освіти. Батьки наполягали, щоб їхні діти здобули освіту, пронизану повагою до релігії. Оскільки державні школи для цього не підходили, мусульмани стали вимагати будівництва мусульманських шкіл. Проблеми також виникли щодо дівчаток, оскільки не всі батьки погоджувалися віддавати дочок у змішані школи або дозволяти їм займатися гімнастикою і ходити в басейн» [47, с.141]. Таким чином у політичному дискурсі кожної з країн виникають проблеми широкого масштабу, які мусять бути вирішені і тому кожна з них обирає свій шлях співпраці з представниками ісламу.

Не менш важливим аспектом є залучення мусульман до політичного процесу, дозвіл на створення політичних партій та участь у виборах. У Франції, ще після революції 1789 року фундаментом громадського консенсусу стали цінності: єдність і неподільність нації, рівність усіх перед законом, повага прав і свобод особи, закріплені в Конституційному договорі. Важливо, що в сучасному розумінні французів категорія нація розглядається не через призму етнічності, а скоріше як політичне утворення громадянського характеру [29, с.92]. Таким чином, саме цей принцип породжує відкритість французького суспільства до нових членів, не враховуючи їхню релігійну, етнічну, мовну чи будь-яку іншу належність. Проте кожен, хто бажає стати

частиною цього суспільства разом з отриманням політичних прав, мусить прийняти і відповідні цінності цього ж суспільства. Спочатку французькі політичні діячі не враховували потреби іммігрантів при формуванні державної політики, розглядаючи їх лише як тимчасову робочу силу.

В 1905 році у Франції був прийнятий Закон про збереження державою нейтралітету відносно релігії [58]. Цей Закон розділив державу і церкву, встановив кордони між особистим та публічним життям громадян. Серед мусульман шариат визнається релігійно-моральною основою поведінки як у приватній, так і в публічній сфері. Таким чином утворення іммігрантських громад, які стали претендувати на захист своїх культурних та релігійних прав продемонструвало, що традиційний підхід Франції в галузі інтеграції іммігрантів не може обмежуватися лише політикою в сфері громадянства, розрахованої на автоматичну асиміляцію нових членів спільноти та залучення їх до республіканських цінностей [29 ,с.87]. В Законі, що був прийнятий у 1974 році, було сформульовано два варіанти політики щодо іммігрантів. Перший з них пропонував інтеграцію до французького суспільства на умовах повної асиміляції у всьому, що стосувалося суспільної сфери. При виборі другого варіанта іммігранти могли зберегти свої традиційні культурні настанови, але виявлялися практично поза межами суспільства. У 1991 р. «французька модель інтеграції», описана в першому варіанті, отримала своє інституційне оформлення: були створені Міністерство соціальної діяльності й інтеграції та Вища рада з інтеграції [5, с.100].

У суспільному житті держава бачить лише громадян, які взаємодіють із нею виходячи з встановлених світських порядків. Суспільна сфера – нейтральна. Ця обов'язкова нейтральність не

дозволяє державі «бачити» культурну, релігійну, етнічну належність індивіда, адже ця приналежність – його суто особиста (тобто приватна) справа. Це означає, що мусульмани не можуть взаємодіяти з французькою державою як мусульмани (тобто релігійна група), а лише як французькі громадяни; не мають можливості вимагати від держави щодо себе (як релігійної групи) будь-яких рішень або дій, бо французька держава не визнає таких груп [5, с. 100]. Розділення суспільного життя на два сектори (приватний та публічний), які в реальному житті важко розмежувати породжує дихотомічні питання. Наприклад, у 2010-2013 у Франції була введена заборона носіння в громадських місцях паранджі та нікаба – одягу, який перешкоджає ідентифікації особи, ця заборона, продиктована вимогами безпеки і є необхідною, але в той же час релігійні норми не дозволяють жінкам, що сповідують іслам знаходитись у громадських місцях без даного типу одягу.

Крім того, у Франції більшість мусульман є вихідцями з країн Північної Африки. Їм властиві традиційна аполітичність, скептичне ставлення та недовіра до виборчого процесу. Відповідно, активність на виборах та рівень представництва французьких мусульман в політичному житті країни вкрай низькі. Хоча існує політична партія «Союз мусульманських французьких демократів» (L'Union des démocrates musulmans de France, UDMF). В березні 2015 року на регіональних виборах в законодавчі органи низки французьких департаментів ця партія висунула кілька кандидатів. Заснована в листопаді 2012 року UDMF налічує близько 600 активних членів. Це не перша ісламська партія у Франції. Аналогічні, але безуспішні спроби робилися в країні в 1997 і 2009 роках.

У 2020 році у Франції відбулась хвиля терористичних атак, здійснених радикальними ісламістами. У вересні біля будівлі, де раніше знаходилась редакція журналу «Charlie Hebdo», нападник поранив ножом двох людей. А вже 16 жовтня радикальний ісламіст обезголовив шкільного вчителя через те, що останній на уроці показував карикатури на пророка Мухаммеда. Двома тижнями пізніше терорист, що імовірно належить до невідомої раніше туніської ісламістської організації, напав з ножом на людей у базиліці Нотр-Дам у Ніцці, вбивши трьох осіб. Низка таких подій спонукала президента Е. Макрона заявити про створення нового закону, який має на меті боротьбу з «ісламістським сепаратизмом». Закон «закріпив республіканські цінності». Як зауважує президент Е. Макрон, він не спрямований проти ісламу, а проти релігійного фанатизму. Закон включає в себе такі положення: 1) обмеження щодо домашнього навчання (необхідно отримати дозвіл від місцевої влади, вказавши вагомі причини переходу дитини на таку форму навчання); 2) нагляд за релігійною практикою (релігійним організаціям необхідно декларувати іноземні пожертвування сумою більше ніж 10 тис. євро); 3) гідність (заборона на видачу «довідок про цноту», збільшення інструментів боротьби проти примусових шлюбів, а також багатоженство); 4) секуляризм (передбачено, що кожна особа, яка займає будь-яку державну посаду або надає державні послуги повинна зберігати нейтралітет відносно всіх релігій) і т.д. Закон вступив в силу з 24 серпня 2021 року [69].

Враховуючи проаналізовану інформацію, варто зазначити, що поступове збільшення кількості мусульман у Франції, а також її первинна відкритість для мігрантів спонукала до створення нових питань, які стоять зараз на порядку денному. Крім того, рішення, які

приймає французька влада у вигляді законів носить суперечливий характер та створює ще більше питань, ніж відповідей.

Розглянемо історію мусульман та методи їхньої інтеграції у Великобританії. Так само як і мусульмани у Франції, мусульмани-іммігранти до монархії спочатку цікавились базовими потребами: пошук роботи та житла, юридичні консультації та загалом адаптація до нових умов життя. Перші спроби посилити позиції мусульманської громади з допомогою об'єднання окремих організацій було здійснено ще наприкінці 1960 – на початку 1970-х років. У 1969 році було створено Мусульманський освітній фонд (англ. Muslim Educational Trust), що спеціалізувався на видавничій діяльності та підтримці ісламської освіти. Релігія розглядалася як засіб збереження ідентичності і способу життя. Але в цей період вона не стала консолідуючим фактором в силу відмінностей між різними течіями ісламу і етнічними групами [17, с.84].

Низка подій, які стались в період від 1983 року по 1989 рік спонукала до об'єднання всіх представників: про м'ясо халаль 1983 рік, «справа Ханіфорда» 1985 рік і «справа Рушді» 1988 рік. Остання подія спричинила розкол британського суспільства та одночасно об'єднала мусульман. Британський письменник видав книгу, яка містила сатиру на пророка Мухаммада, Коран та аятоллу Хомейні. Це видання обурило мусульманські організації тому вони виступили за те, щоб заборонити розповсюдження книги на території усього Сполученого Королівства. Віруючі настільки сильно були невдоволені працею Рушді, що в лютому 1989 року аятола Хомейні оприлюднив фетву, яка засуджувала до страти автора і всіх тих, хто брав участь у її виданні, знаючи про її зміст [54, с.180]. Звісно в життя вирок не було втілено, проте ця подія об'єднала мусульман та стала поштовхом для створення власної

політичної партії. В липні 1989 року було створено Ісламську партію Британії (Islamic Party of Britain), яка функціонувала до 2006 року. Її метою стало здобуття депутатських мандатів на парламентських виборах. Партія була покликана «дати мусульманам право голосу у питаннях, пов'язаних із майбутнім британського суспільства». Однак на парламентських виборах в 1990 та 1992 роках зусилля партії не були успішні [38]. В основному, мусульманські кандидати як у Франції, так і в Великобританії висуваються в рамках традиційних європейських політичних партій. Вони намагаються не акцентувати увагу на своїй етнічній чи релігійній приналежності, так як це може відштовхнути від них й не-мусульманську більшість виборців (корінних європейців) та мусульманську меншину (через релігійні та національно-етнічні відмінності).

Політичні кандидати Великобританії на виборах різного рівня набагато раніше зрозуміли цінність мусульманських голосів, ніж французькі. Хоч при існуючій у Британії мажоритарній виборчій системі голос меншості не завжди може бути почутий, однак компактне розселення мусульман дозволяє їм значною мірою впливати на результати виборів. Тому ще з початку 1980-х років кандидати на муніципальних та парламентських виборах враховували мусульман як потенційний електорат, що здатний принести перемогу. Більше підтримки отримували представники від Лейбористської партії, це пов'язано з їхнім лояльним ставленням до вихідців із країн третього світу. Проте таку політику провадили не довго. Причиною стало те, що масовий вступ мусульман, часто цілими сім'ями, до лав лейбористів дозволяв їм лобювати висування своїх кандидатів і що дуже схоже на результат підкупу або змови, а не вільного вибору [17, с.86].

Уряд Великої Британії підтримував, створювані мусульманами, спеціальні інститути для регулювання їх прав та контролю діяльності. Одним із таких інститутів стала Мусульманська рада Великої Британії (Muslim Council of Britain) створена в 1997 році. Одним із найважливіших проектів даного інституту стало опитування мусульман для виявлення проблем громади. Зрештою з'ясувалося, що всіх іммігрантів-мусульман об'єднує необхідність вирішення наступних проблем: надмірна жорсткість міграційної політики та питання про надання подвійного громадянства іммігрантам; соціально-економічні проблеми (безробіття, злочинність, недосконалість системи освіти); зміцнення зв'язків між іммігрантськими громадами та країнами їх походження; участь Сполученого Королівства у вирішенні міжнародних проблем, пов'язаних із країнами походження іммігрантів (Кашмірська проблема, арабо-ізраїльський конфлікт, іракська проблема тощо) [17, с.86]. Цей орган став важливим для уряду держави, оскільки він виражає інтереси більшості мусульман, що проживають на її території, і так само протидіє росту ісламофобії та екстремізму в суспільстві. Таким чином сприяє адаптації та інтеграції іммігрантів в британське суспільство, продовжує виконувати свої функції на даний момент.

На початок 2000-х років багато що змінилось в політичному житті Великої Британії: антитерористична кампанія, військові операції в Афганістані та Іраку, невирішеність основних імміграційних та соціальних проблем спровокували зростання ісламофобії з боку корінного населення та невдоволення з боку мусульман. Ці події поставили під сумнів лояльність мусульман і стали приводом для нової дискусії щодо перегляду політики мультикультуралізму, посилення імміграційного контролю [25]. Лейбористи втратили підтримку мусульман, останні почали надавати перевагу меншим партіям, які

більш лояльно ставляться до них. Порівнюючи становище мусульман у Франції та Великобританії в політичному аспекті, варто підкреслити, що остання надавала більше можливостей для політичної участі. Аж до липня 2005 року мусульманська община у монархічній державі вважалась однією з найбільш стабільних та благонадійних. Терористичні атаки в липні 2005 року створили нові умови для співпраці уряду та мусульманських представників.

Станом на 2008 рік у Палаті лордів засідало четверо мусульман, 13 місць вони займали у Палаті громад Парламенту Великої Британії. Серед 25 тис. муніципальних радників Сполученого Королівства налічувалось 217 мусульман. Це свідчить про відкритість британської влади та бажання взаємодіяти, проте на їхніх умовах. Безперечною перевагою британської концепції адаптації було і залишається увага до індивіда. Послідовно втілюючи в життя традиційний принцип розділай і володарюй, британці демонстрацією уваги до індивіда відривають його від групи, руйнуючи останню з середини [34, с.71]. Такі дії перегукуються із політикою адаптації у Франції, де кожну людину в першу чергу розглядають як громадянина, а не як учасника якої-небудь групи.

В останні роки становище мусульман на території Сполученого Королівства стало не зовсім стабільним, віруючі вважають себе незахищеними. Це пов'язано з терактом, який відбувся в березні 2019 р. у Новій Зеландії. Австралієць здійснив напад на дві мечеті у місті Крайстчерч, вбив 51 людину і ще 40 було поранено. Незадовго до здійснення нападу терорист оприлюднив у соціальних мережах 74-сторінковий маніфест антиіммігрантського спрямування. Таким чином, агресія та інциденти на фоні ісламофобії зросла в рази у Великобританії. Були зафіксовані безпосередньо напади на

представників ісламського світу, деструктивні дії з мечетями і так само погрози про розправу з ісламістами. Місцева влада в Новій Зеландії розпочала активні дії проти зловмисників, деяких було затримано.

Але водночас багато випадків, коли британське суспільство йшло на поступки проханням мусульман. Так, починаючи від 2005 року, більшість банків Великобританії з розумінням прийняли вимогу одного із представників мусульманської громади припинити використання статуетки свині-скарбнички у зовнішній рекламі. Ісламський лідер аргументував таке прохання тим, що керамічні поросята на банерах досить делікатне питання, яке може зачіпати почуття віруючих [80]. Ця ситуація викликала резонанс в британському суспільстві, погляди і думки розділились, але кількість реклами такого типу зменшилась, що свідчить про бажання йти на компроміси та співпрацю двох сторін.

Наприкінці слід зазначити, що мусульманська громада Великобританії пройшла досить довгий, але успішний шлях до політичного впливу останні роки. Якщо спочатку мотивами для політичної активності мусульман стало прагнення захистити власний спосіб життя, релігію та культуру, то сьогодні вони вже інтенсивно впливають на прийняття найважливіших політичних рішень у всіх сферах життя монархії.

Постає деяка проблема при створенні умов для інтеграції та адаптації мігрантів, вона полягає в тому, що мігранти не є однорідною групою за своєю основою. Адже адресати міграційної політики мають різну мову, культуру, релігію, мають різне походження та навіть правовий статус в державі; крім того перебувають в державі різні відрізки часу. Тому для ефективної роботи уряди держав приймаючої сторони вимушені класифікувати на групи мігрантів. Глобальною тенденцією сьогодення є активізація міграційних процесів. Протягом

останніх десяти років країни Європейського союзу стали одним з центрів тяжіння мігрантів. За період з 2008 по 2017 рік до країн асоціації прибуло більш ніж 38 мільйонів осіб, з яких близько 25% залишились на постійне проживання, отримали громадянство або запросили тимчасовий прихисток [30].

Так, об'єктом політики інтеграції в ЄС є кілька груп іммігрантів:

1) громадяни інших країн-членів, які користуються на території Євросоюзу всією повнотою прав і практично прирівняні до громадян країни перебування;

2) громадяни, які мають іноземне походження, та їхні нащадки, які формально мають однакові із корінними мешканцями права, проте нерідко стикаються з дискримінацією в різних сферах життєдіяльності;

3) іноземці, які мають дозвіл на постійне проживання і доступ до основних державних соціальних послуг, хоча й не користуються всією повнотою політичних прав;

4) тимчасові працівники, які допущені в країну на основі дозволу на працевлаштування на обмежений термін;

5) нелегальні мігранти, які у будь-який момент можуть бути випроваджені з країни [26, с.300].

Оскільки вище ми вже розглянули різноманітність причини міграції відповідно до цього будемо аналізувати класифікацію політичної адаптації в країнах-реципієнтах. Отже, одна з основних причин серед населення країн третього світу – пошук роботи. Спеціалісти МОП виділяють два основні типи прийому працівників-мігрантів. Це імміграція для постійного проживання, підставою для якої є працевлаштування, та тимчасова трудова міграція. Наразі, однак, різниця між постійною та тимчасовою міграцією стає дедалі менш помітною. Багато осіб, які мають статус постійного мешканця, прибули

у країну перебування як тимчасові мігранти. За умов реалізації першого типу багато урядів розглядають імміграцію для постійного проживання як засіб забезпечення потреб ринку праці в робочій силі. За такого підходу відбір іммігрантів відбувається на основі певних критеріїв.

Найбільш відомою є так звана канадська система балів, яку з певними модифікаціями запозичили також й інші держави, коли за спеціальною шкалою оцінюються здатність потенційних мігрантів до адаптації та активної участі в економічному житті. Мають значення їхній вік, освіта, досвід роботи, знання мов, здатність до самозабезпечення, рівень зв'язків з країною призначення (наявність родичів, попереднє навчання або робота у відповідній країні). Подібну систему, націлену передусім на відбір кваліфікованих мігрантів, було запроваджено в 2008 році при видачі в'їзних віз до Великої Британії. Це п'ятирівнева система, за якої до першого рівня належать інвестори, провідні менеджери та професіонали із найвищим рівнем підготовки, до другого – кваліфіковані представники професій, щодо яких відчувається дефіцит і які мають пропозицію щодо працевлаштування у країні, третій рівень охоплює некваліфікованих тимчасових працівників (з початком кризи видача відповідних віз була припинена), четвертий – учнів та студентів, п'ятий – молодих тимчасових працівників. [26, с.171]. Тобто це свідчить про те, що перед тим, як приступити до залучення і тим паче адаптування мігрантів роботодавці та і уряди в цілому мусять провести тестування та аналіз необхідності «допомоги» інших країн щоб закрити власні потреби у робочій силі. В країнах учасницях ЄС існують навіть тестові системи та часові обмеження, що означає перед тим як взяти на роботу мігранта, має пройти певна кількість днів з моменту про оголошення вакансії і якщо ніхто з претендентів не зголосився, тоді тільки місце може бути зайняти іноземцем.

Сфера освіти займає не менш вагоме місце в умовах адаптації переселенців. Адже їх залучення до сфери зайнятості рівень заробітку та загалом добробут життя напряду залежить від рівня їхньої освіти (див табл.2.1). Як бачимо різниця між громадянами країн ЄС та громадянами третіх країн, що стосується хоча б середньої освіти, – значна, близько 10%.

Табл.2.1 «Рівень освіти населення віком 20-64 років у ЄС-27 за громадянством,%» [72].

Рівень освіти	Усе населення	Іноземці	У т. ч.:	
			громадяни країн ЄС	громадяни третіх країн
Вища	24	22	26	19
Середня	49	39	45	35
Початкова	27	39	29	45

Тому вивчення мови, отримання базової освіти це є невід’ємним етапом для адаптації мігрантів у будь-якій державі, в тому числі і ті що ми розглядаємо Великобританія та Франція.

У деяких країнах ЄС експерти відзначають таку проблему як сегрегація іммігрантів в освітній сфері [26, с.308]. Серед причин може бути по-перше, територіальна щільність розміщення мігрантів, а по-друге, частково може бути пов’язана з тим що корінне населення часом воліє переводити своїх дітей до інших навчальних закладів, коли відсоток учнів-мігрантів сильно зростає.

Крім того, присутня проблема того що підлітки залишають школу не закінчивши повний курс, це пов’язано з соціально-економічними

чинниками всередині сімей мігрантів. Тому політика держав реципієнтів спрямована також на адаптацію дітей мігрантів до шкільної системи, що має забезпечити їхню належну успішність, попередження ранньої відмови від продовження навчання, заохочення здобуття вищих рівнів освіти. Щодо професійного навчання, деякі країни передбачають у програмах початкових курсів для іммігрантів підвищення кваліфікації. Молодим мігрантам надаються послуги з профорієнтації, організовується професійне навчання. Причому для тих, хто отримує соціальну допомогу, воно переважно є обов'язковим [26, с. 309].

Політика політичної адаптації в обидвох країнах базується на деяких принципах, а саме:

-Принцип поваги до людської гідності – кожна людина має право власності та недоторканості особистого життя, право на цінування та повагу її як особистості та етичного ставлення до неї;

– Право на безпеку та життєдіяльність – кожна людина має право на доступ до базових благ країни в якій вона перебуває за умови виконання дотримання вимог інтеграційних програм;

– Принцип збереження права на життя – кожна людина має право на життя, незалежно від дій які вона здійснила (даний принцип передбачає відмову країн ЄС від використання смертної карти та вживання профілактичних заходів у ситуаціях, коли існує реальний та негайний ризик);

–Принцип заборони дискримінації – кожна людина має рівні права, можливості та гідна на поважне ставлення незалежно від статі, віку, національності, кольору шкіри, етичного та соціального походження, генетичних особливостей, мови, релігії, політичних переконань, стану здоров'я, сексуальної орієнтації, тощо;

– Принцип надання права притулку – кожна людина має право запросити притулку та захисту від переслідування, від власного імені або від імені своїх родичів (представників) [20, с.59-60].

Класифікуючи політичну інтеграцію можна звернутись до німецьких дослідників, які виділили такі типи інтеграції:

1) культурна інтеграція (акультурація), в рамках якої мігранти засвоюють мову і норми приймаючого суспільства;

2) структурна інтеграція, яка передбачає включення мігрантів у систему позицій і статусів приймаючого суспільства;

3) взаємодіюча інтеграція (interactive integration) включає в себе приватні стосунки людей та членство в первинних групах та мережах приймаючого суспільства, емпіричним показником якого є соціальний акт, дружба, партнерство, шлюби та членство у добровільних організаціях. Передумовою такого аспекту інтеграції є культурна інтеграція мігранта;

4) ідентифікаційна інтеграція проявляється у почутті приналежності та ідентифікації з етнічними, регіональними, місцевими та/або національними групами або у складних поєднаннях [64].

Зрозуміло, що в чистому вигляді жодна класифікація не може існувати, бо істотна кількість чинників роблять свій внесок.

Табл.2.2 «Динаміка індексу інтеграцій MIPEX у Франції та Великобританії за 2019 рік» [71].

Аналізуючи досвід Великобританії та Франції, можна зробити висновок, що вони вдавались до використання культурної та елементів взаємодіючої інтеграції на різних рівнях роботи виконавчої влади.

Показником, що вимірює інтеграційну політику мігрантів приймаюче суспільство, є Індекс політики інтеграції мігрантів, або МІРЕХ.

Він вимірює і порівнює міграційну політику всіх держав-членів ЄС, Австралії, Канади, Ісландії, Японії, Південної Кореї, Нової Зеландії, Норвегії, Швейцарії, Туреччини та США. Загальний індекс формується із 167 показників, які згруповані за восьми напрямками політики, такими як мобільність ринку праці, політична участь, доступ до громадянства, возз'єднання сім'ї, здоров'я, постійне проживання, антидискримінація, освіта. Перший МІРЕХ був опублікований у 2004 році. Показники індексу вимірюються за допомогою експертного формалізованого опитування та аналізу документів [48, с.142].

У порівнянні з 2014 роком Франція покращила свій загальний показник на +3 пункти МІРЕХ, трохи випередивши тенденції міжнародних реформ в інших країнах МІРЕХ (+2 пункти). Протягом останніх п'яти років громадяни Франції, які не є членами ЄС, повинні скористатися більшими можливостями та більшою безпекою в кількох

сферах інтеграційної політики. З 2015 року цільові програми допомогли мігрантам та біженцям отримати доступ до вищої освіти. З точки зору перешкод, з якими стикаються розлучені сім'ї, що не входять до ЄС, неефективні вимоги до мови та інтеграції за кордоном були замінені у 2016 році більшою підтримкою після прибуття для возз'єднаних сімей. Починаючи з 2018 року, завдяки Міжміністерській делегації з питань прийому та інтеграції біженців консультуються більше груп біженців. Більше досліджень стало основою державної політики щодо здоров'я мігрантів.

Позитивні зміни по індикаторах MIPEX у Франції : вимоги до мови перед в'їздом для возз'єднання сім'ї; вимоги до в'їзної інтеграції для возз'єднання сім'ї; заходи щодо доступу до вищої освіти; Національний консультативний орган; підтримка досліджень здоров'я мігрантів.

Що стосується Великобританії, то політика мало змінилася щодо іммігрантів, що призвело до зниження його оцінки на -1 бал через обмежувальні зміни в мовній підтримці в освіті. На відміну від цього конкретного показника, середній бал країни за шкалою MIPEX зросла на +2 пункти за останні п'ять років, з 2014 по 2019 рік. Позитивних зрушень не зазначено [71].

Аналізуючи показники двох держав по однакових індексах, можна визначити, що Великобританія та Франція знаходяться на однаковому рівні. В деяких моментах «обходять» одна одну, наприклад Великобританія по пункту «Антидискримінація», або Франція – «Доступ до проживання». Проте середній загальний бал за 2019 рік мають однаковий – 56, що частково підтверджує гіпотезу, яка була висунута на початку роботи.

Політична адаптація та інтеграція мігрантів у приймаюче суспільство є неоднозначним аналітичним концептом, що має різні тлумачення. Велика відповідальність лежить саме на суспільстві за наслідки цих процесів, крім того варто враховувати ще і часові рамки використання різних методів і класифікацій даних явищ.

2.2 Теоретичні та практичні аспекти адаптації мігрантів в країнах-реципієнтах

Проблеми асиміляції мігрантів, переважно вихідців з мусульманських країн, гостро турбують корінне європейське населення та професійних експертів, часом вони вбачають в них загрозу, низка причин таких як: значно вище народжуваність, ніж в корінного населення; організація у крупні громади на місцях, що відмовляються інтегруватись і зберігають свою національну ідентичність; наростання впливу етнічного лобі серед переселенців на зовнішню політику держав, що приймають; в цілому вплив на структуру соціально-економічної та політичної систем та деякі інші причини. Низка таких факторів змушує державу-реципієнта відповідно реагувати.

Звертаючись до теорій варто спочатку згадати одну з перших концепцій в області адаптації мігрантів, її описали соціологи Чиказької школи. В своїх роботах, досліджуючи етнічні групи в США, вони описували міжетнічні шлюби, дискримінацію у різних її проявах і тд. Науковець Роберт Парк, дослідивши групу людей з різних культур при контакті один з одним, запропонував модель відому як «цикл расових стосунків». Вона складається із трьох етапів: контакт, розміщення, асиміляція[79]. Він виявив, що чим довше людина залишається в оточенні нової культури, тим більше вона її переймає, і тим меншим стають шанси на утворення конфліктної ситуації. Довготривалість включення та пристосування призводить до створення міжнаціональних шлюбів.

«Цікаво, - писав Р. Парк, - що першим кроком в американізації іммігранта є те, що він не стає в той же час досконалим американцем. Він просто перестає бути провінційним іноземцем. Вюртембержець або

вестфалець в Америці стає, перш за все, німцем, сицилійцем або неаполітанцем - італійцем» [84,с.87]. І тут вчений простежував причини та механізми групової (“корпоративної”), колективної поведінки та загострення групової (національної в даному випадку) самосвідомості аж до індивідуального рівня: «Прагнення іммігранта отримати визнання в американському суспільстві, будучи представником певної нації Америці — це... один із найхарактерніших проявів національної самосвідомості, і відбувається це тому, що він (іммігрант) виявився не здатним отримати це визнання в Америці як особистість, тому він намагається досягти цього як представник національності»[3, с.184].

Таким чином, дослідник робив висновок, що відокремленість та "націоналізм" іммігрантських організацій та їх преси - не привід для тривоги, оскільки вона сприяє природній адаптації іммігрантів до нового для них американського середовища: спочатку адаптація цілої групи, потім окремого її представника. Важливо зрозуміти, що процес адаптації це сукупність факторів і процесів як формальних, так і неформальних. Наприклад залучення до ритуалів традиційних святкувань корінного населення; вмотивоване навчання для молоді; навіть агітація для зміни закінчень у прізвищах, щоб легше отримати якісь привілеї на роботі – це все складові адаптації та асиміляції.

Науковець М. Гордон створюючи свою працю « Асиміляція в американському житті» взяв за основу теорію Р. Парка, виділивши 7 основних типів асиміляції:

1. Акультурація – ті, що прибули приймають мову, одяг та повсякденні звичаї нової культури (включаючи норми та цінності);
2. Структурна асиміляція - великомасштабний вхід у вузькі кола, клуби та установи приймаючого товариства;

3. Шлюбна асиміляція - широке розповсюдження змішаних шлюбів ;
4. Ідентифікаційна асиміляція - меншість відчуває себе пов'язаною з більшістю;
5. Ціннісна асиміляція – відсутність упередження ;
6. Поведінкова асиміляція – відсутність дискримінації;
7. Громадянська асиміляція – відсутність конфлікту між внутрішніми уявленнями людини та цінностями приймаючої сторони [63, с.64].

М.Гордон вважав, що асиміляція носить лінійний характер і призводить до того, що особа втрачає прив'язку до «домашньої» культури , переймає мову та цінності іншої культури і в кінцевому результаті повністю асимілюється з більшістю. Пізніше науковці розкритикували роботу М.Гордона, уточнюючи, що концепція асиміляції не може в повній мірі пояснити інтеграцію, бо існує багато інших чинників, в тому числі і важливі особливості на макрорівні, що впливають на цей процес.

На думку Р. Альби та В. Ні, визначення М.Гордона було занадто статичним і передбачило зміни лише в поведінці і культурі мігрантів. Проте він не врахував, що такі зміни і вплив є двостороннім процесом і зміни відбуваються в обох структурах як приймаючої сторони, так і «приїжджій». Особливо впливає економічна сфера, залучення іммігрантів в професійну діяльність тобто той аспект життя, що займає одне з найважливіших місць в пріоритетах.

Дж. Беррі в 1977 році запропонував двомірну модель адаптації (акультурації) згідно до якої мігрант зберігає зв'язок з рідною культурою, але при цьому одночасно освоює елементи культури приймаючого суспільства. Вчений розглядав акультурацію як процес,

що веде до змін як на індивідуальному рівні, так і на рівні соціальних структур та інститутів, з якими мігранти взаємодіють [55, с. 12]. Акультурація, за Дж. Беррі, зводиться до вирішення двох основних проблем: підтримка власної культурної ідентичності і ступінь включення в іншу культуру. Отже, Дж. Беррі розглядає чотири основні стратегії акультурації: асиміляція, сепаратизм, маргіналізація та інтеграція.

Під асиміляцією розуміється відмова від збереження своєї культурної ідентичності та самотності в процесі повсякденних контактів з домінуючою культурою. Якщо етнічна самотність зберігається, але при цьому не спостерігаються (або майже не спостерігаються) жодні контакти з домінуючою культурою, то зазначена етнічна спільнота віддає перевагу стратегії сегрегації. За відсутності достатнього прагнення (чи можливості) зберегти культуру й водночас при незначному бажанні підтримувати контакти з інонаціональним середовищем вибирається маргінальна стратегія акультурації. Зрештою, інтеграція, або іншими словами бікультуризм, визначається як збереження культурної та етнічної ідентичності в процесі міжетнічної взаємодії, при цьому сприймаються культурні норми більшості[56, с.27].

Незалежно від вибору стратегії як кожна мігрантська група, так і окрема особа здатна переживати культурний стрес. Вони часто відчують втрату ресурсів, цінностей та сталих норм, зміну стилю життя і відповідно соціального навколишнього середовища, в сукупності ці фактори створюють сильний тиск на фізичний та психологічний стан мігрантів. Це важливий чинник, який має бути врахований при розробленні інтеграційної політики. Крім того все суспільство приймаючої сторони має створювати сприятливе

середовище для адаптації мігранта та включення його в звичний ритм життя.

Часто процес адаптації мігрантів розглядають занадто спрощено, не враховуючи тої динаміки та складнощів, що виникають у людей, яких помістили в абсолютно нові і незвичні умови існування. Дж. Беррі звертає увагу на вплив можливого зниження соціально-економічного статусу при входженні мігранта в нове середовище, проблеми з мовою відсутність соціальної підтримки, ймовірна культурна несумісність приймаючого суспільства (що стосується сімейних цінностей; неформальних зв'язків і т.д.). Все це може призвести до зниження почуття власного достоїнства, загальну незадоволеність життям, тривогу та апатію[12,с.56].

У 1980 році вчений Й. Кім, після того як провів детальний розгляд свого дослідження корейських мігрантів, запропонував нову теорію – теорію кроскультурної адаптації. Він вважає, що адаптація відбувається шляхом обміну та засвоєння інформації. Виходить з того, що: по-перше, люди – відкриті системи; по-друге, кожна людина це динамічна система, яка здатна адаптуватись до змін в навколишньому середовищі; по-третє, адаптація – це складний процес і динамічний процес, який провокує якісні зміни у трансформації особи [67].

Дослідник зауважує, що процес адаптації передбачає певні етапи «стрес-адаптація-розвиток». Друга стадія, стрес, виникає тоді, коли можливості людини не відповідають вимогам оточуючого світу. На цьому етапі часто у них виникає бажання відмовитись від ідеї та повернутись назад, до звичного стану речей додому. Але стрес не варто розглядати виключно в негативному контексті, це також і передумова для розвитку, нового поштовху. Описаний Кімом етап як стрес, інший вчений К. Оберга назвав як загальний суспільний шок та описав його

так : «Занепокоєння, яке відбувається через втрату усіх знайомих знаків та символів соціального спілкування»[75, с.179]. Таким чином, можна означити, що адаптаційний процес мігрантів неминуче пов'язаний із стресом, що впливає на трансформацію як групи в цілому, так і окремого індивіда.

Структура кроскультурної адаптації, за Й.Кімом, включає три важливих аспекти: 1) Host communication. Цей аспект відповідає за комунікативну діяльність особи в умовах приймаючої сторони; 2) Host social communication. Тут мова йде про міжособистісне спілкування з членами приймаючої сторони та ЗМІ, останнє вказує на досвід спілкування з великим соціальним середовищем через посередницькі канали – телебачення, радіо, газети; 3) Ethic communication. Спілкування з співвітчизниками та досвід рідної культури[12, с.59]. Кожен із елементів надзвичайно важливий, і від їхнього співвідношення залежить швидкість та якість адаптації мігрантів. Успішна адаптація передбачає поступову трансформацію особистісної ідентичності – тонку і значною мірою неусвідомлену зміну, яка призводить до все більш «міжкультурної» особистості.

І хоч стара або первинна ідентичність ніколи не може бути повністю замінена новою, її можна видозмінити на таку, що буде містити і нове, і старе. Така ідентичність має перспективу розвитку і дозволяє більш відкрито сприйняти відмінності людей, продукує здатність брати участь у глибокому інтелектуальному, естетичному та емоційному досвіді інших.

В ідеалі, на думку Й.Кіма, результат кроскультурної адаптації – поєднання старого і нового, що допомагає людям вписатись в приймаюче суспільство, зберігаючи при цьому елементи своєї особистої культури[67, с.397].

Зрештою, адаптація це процес, який змушує роботи вибір, докладати зусиль та нести відповідальність за результати свого вибору. Ті люди, які обрали шлях перетину культурних кордонів швидше за все адаптуються та готові до змін, які неминуче стануться після такого вибору. Кожне особисте досягнення мігранта – це данина постійній здатності людини адаптуватися – здатність протистояти викликам, вчитися на помилках, і еволюціонувати до більшої самоінтеграції.

Важливість наукових доробків вченого Й. Кіма проявляється в тому, що він при вивченні мігрантських груп наголошував на специфічності кожної. Тобто наприклад група жінок під час адаптації матиме зовсім інакші проблеми та особливості, ніж група підлітків. Продовжуючи ідеї Й. Кіма, науковець К.Уорд та його колеги виділили три фактори адаптації: психологічний, соціально-культурний; економічний. Психологічна адаптація відноситься до емоційного благополуччя під час культурної трансформації, вона пов'язана із почуттям самотності та можливою дискримінацією. А це в свою чергу має зв'язок із загальним станом справ у житті, задоволеністю своїм життям. Соціально – культурна адаптація пов'язана із вмінням «входити» і ефективно взаємодіяти із в новому культурному середовищу. Сюди входять: освіта, дохід, володіння мовою, взаємодія із місцевими жителями. Остання, економічна адаптація, найбільш довготривалий процес, тут декілька причин чому так. Насамперед мігранти часто стикаються із труднощами визнання кваліфікації, наявності та відповідності професійного досвіду та інше[12, с.60].

Ще одна теорія виникла в 1990-х роках в Європі, як результат активного розширення можливостей подорожування, дешевих авіаквитків та можливості дистанційної роботи. Основна ідея транснаціоналізму полягає в тому, що етнічності в стійкому її значенні

як такої більше не існує. Структура міжнаціональних зв'язків змінилась і тепер варто говорити про транснаціональних мережі[19, с.69]. Одна із засновниць теорії Н. Шилер визначає трансмігрантів як тих, для кого важливі взаємозв'язки по обидві сторони кордону. Науковиця вважає, що мігранти при залученні до економіки та інститутів країни-рецепієнта, все ще утримують контакт із інститутами та економікою країни-донора і таким чином вони утворюють нові мережеві та персональні зв'язки між цими двома країнами. Звісно мова не йде про одночасне перебування на території двох держав, а швидше про фізичне місце розташування в одній, але не меншу зацікавленість та інформаційну залученість – в іншій.

Дана теорія змінює ставлення до мігранта як такого, бо він вже більше не розглядається як людина, що відірвана від своєї держави та вимушена інтегруватись в нове суспільство. Навпаки транснаціоналізм акцентує увагу на тому, що мігрант має дві, а то і більше ідентичностей, при цьому він залучений до соціального, економічного, а часом і політичного життя[19,с.71]. Варто також наголосити на тому, що теорія транснаціоналізму ніяк не суперечить раніше описаній теорії мультикультуралізму. Оскільки остання націлена на пошук методів інтеграції мігранта в суспільство, що приймає, то перша – націлена на адаптацію та інтеграцію, але також і на збереження зв'язку із державою-донором.

Сучасні умови існування та розвинені технології дозволяють по-іншому мігрувати та розглядати процес міграції. Адже тепер транснаціональні мігранти не передбачають повної відмови від батьківщини та відриву від дому і рідних. Розвиток транспортних мереж та засобів комунікації дозволяють мігранту при перетині кордонів суверенної держави, отримуючи документи та формальний

статус на даній території, все ще зберігають стійкі зв'язки з країнами з яких виїхали[60].

Важливий внесок у розвиток теорії транснаціоналізму вніс вчений А. Портес. Він визначає транснаціоналізм як повторюваний або звичний рух індивідів через міжнародні кордони, як частину їх усталеної економічно вигідної діяльності, політичного чи культурного життя. Відповідно до твердження дослідника, не всі мігранти є трансмігрантами, а лише 5-8% з їх числа. Автор вказує, що транснаціоналізм мігрантів тягне за собою макросоціальні наслідки. Незважаючи на те, що їх меншість, діяльність трансмігрантів приносить велику віддачу, оскільки вони є ключовим джерелом експорту для більшості країн походження і забезпечують індивідів можливістю мобілізувати діючі на відстані мереж [50, с.48]. Трансмігранти включені більш ніж в одну спільноту, вони створюють нові співтовариства, що пов'язують дві і більше держав. І якщо раніше економічні досягнення і суспільний статус іммігрантів залежали від швидкості акультурації і включення у процеси приймаючого суспільства, зараз це швидше корелюється із можливістю утримання соціальних зв'язків та мереж на вищому, наддержавному рівні. Транснаціональні мігранти створюють соціальні поля, що перетинають географічний, культурний і політичний кордони, тобто вони «підтримують і розвивають множинні відносини — родинні, економічні, соціальні, організаційні, релігійні, політичні, які пов'язують між собою суспільства походження і поселення» [32, с.32].

Теорії та підходи до розгляду процесу адаптації мають давню історію та велику кількість інтерпретацій. Частина з них була сформована вже в сучасний період як результат впливу змін в соціальному середовищі та активному розвитку технологій, що вплинули на загальний рівень і умови життя. Спочатку дослідники

розглядали адаптацію як простий прямолінійний процес при якому культура мігранта піддається впливу і як результат з часом підлаштовується під культури приймаючого суспільства. Згодом вчені прийшли висновку, що адаптація може бути двостороннім процесом, а отже зміни відбуваються як всередині іммігрантської групи, так і в культурі суспільства в яке інтегруються. Ще пізніше такі науковці як Й. Кім, К. Уорд та їхні колеги зробили висновок, що зміни не носять тотальний характер, вони здатні співіснувати і таким чином утворилась нова теорія, теорія транснаціоналізму.

Звертаючись до практики, насамперед варто зважити умови в яких перебувають мігранти та проблеми з якими стикаються досліджувані країни, тобто у Великобританія та Франція. Основна проблема двох держав полягає у протоці Ла-Манш, а точніше у мігрантах, які намагаються нелегально перетнути протоку і таким чином багато із них гине. Останній прецедент стався у листопаді 2021 року, міністр внутрішніх справ Франції сказав, що надувний човен у якому були 34 людини перекинувся поблизу узбережжя Франції і лише двох з них врятували, а доля однієї особи не відома. За даними британського міністерства внутрішніх справ лише за цей рік таким небезпечним способом британських берегів дісталися понад 25 тисяч людей. Тому президент Франції Емманюель Макрон та прем'єр-міністр Британії Борис Джонсон провели телефонну бесіду в якій прийшли висновку, що необхідна спільна політика зі збільшення контролю за діяльністю груп, що займаються таким організованим методом нелегальної міграції і наживаються на людях[81].

У березні 2020 року президент Франції зробив ще одну важливу заяву в підтримку діяльності Греції. Через те, що Туреччина «відкрила свої кордони» біженцям до ЄС через те, що не могла впоратись з ними,

велика кількість сирійців опинилась на території Греції та Болгарії. Прем'єр-міністр Греції Кіріакос Міцотакіс оголосив про те, що країна «підвищила рівень стримування на своїх кордонах до максимуму», а Е.Макрон у своєму Твіттері написав – «Франція готова зробити свій внесок в європейські зусилля, щоб надати їм швидку допомогу і захистити кордони. Ми повинні діяти спільно, щоб уникнути гуманітарної та міграційної кризи»[83].

Події на території України створили нову реальність та змусили декілька мільйонів громадян покинути свої домівки і стати біженцями. Як не дивно, дві досліджувані держави проявили неабияку допомогу нашим співгромадянам, тому варто розібрати їх адаптацію в цьому контексті. Франція, через своє ближче територіальне розташування до України, змогла прийняти відповідно і більше українців, що тікають від війни. Уряд держави створив окремий розділ на офіційному сайті українською мовою (що є важливим рішенням), це буклет який має поетапні підказки для біженців. Тобто, для людини яка перетнула кордон створено всі умови для того, щоб в перший час вона могла отримати деякі соціальні виплати, знайти житло, та загалом пристосуватись до нових реальностей. Політика Франції дозволяє отримати статус «одержувача тимчасового захисту» на 6 місяців, з можливістю поновлення максимум до трьох років. Якщо раніше для того, щоб мігранту влаштуватись на роботу необхідна була довгострокова віза та дозвіл на роботу, то зараз вищезазначений статус дозволяє працювати без нього. Цікаво, що можливість оформити «одержувача тимчасового захисту» надають особам, які перетнули кордон не тільки після 24-го лютого, але і незадовго до вторгнення (не раніше січня 2022 року). До речі, сама Франція не рекомендує відразу оформлювати такий документ (тобто можна залишитись у

статусі звичайного туриста і звернутися у спеціальну службу через два місяці перебування у країні). Проте така порада не є актуальною для тих, хто потребує фінансової допомоги та допомоги із пошуком житла. Статус «одержувача тимчасової допомоги» засвідчує, що людина:

1. Легально перебуває у Франції;
2. Право на працевлаштування (без дозволу);
3. Право на медичне страхування;
4. Право на тимчасове житло;
5. Право на переміщення/відвідування інших країн ЄС;
6. Право тимчасово повернутися в Україну (забрати речі/родичів) повернутись назад у Францію[16].

Крім того, держава створила окремий сайт українською мовою, на якому біженці можуть знайти поради про медичні послуги, психологічну допомогу, зробити переклади документів та приклади як вступити у французький університет.

Напевно найбільш організована складова в плані адаптації та інтеграції – це діти. У Франції є обов'язковим навчання для дітей від 3-х років. Державні школи та садочки – безкоштовні, проте в них не так вже й легко потрапити. Крім того, школярі теж мають навчатись, для тих, хто не володіє мовою створили спеціальний клас, де поміж інших предметів, обов'язковою є французька мова (близько 18 годин на тиждень). Міністерство освіти Франції також розробило рекомендації для педагогів про те, як правильно говорити з дітьми про війну та ситуацію в Україні, залежно від їхнього віку.

На виробництвах для вдалої адаптації працівників використовують спеціальний набір інструментів, рекомендований міністерством. Вони включають в себе наступні етапи :1) плани з адаптації; 2) день-новачка; 3) адаптаційний лист; 4) представлення

нового співробітника компанії; 5) коучинг; 6) наставництво; 7) короткострокові програми на випробувальні терміни; 8) тренінги для новачків; 9) корпоративна брошура «Книжка співробітника» тощо.

У більшості розвинутих компаній дані інструменти поєднують в єдиній програмі адаптації – документі, який передбачає низку заходів, спрямованих на оволодіння системою спеціалізованих професійних знань і умінь, необхідних для даної посади[14, с. 234].

Однак все ще виникають проблеми, серед них найпоширенішими є труднощі із пошуком роботи та труднощі із мовою. Ці два чинники є взаємопов'язані, адже враховуючи ситуацію, якщо людина ціленаправлено мігрує, то у неї цілком достатньо часу, щоб вивчити на базовому рівні мову, проте наприклад якщо людина тікає тут і зараз від війни і абсолютно не володіє мовою їй складно знайти роботу. Це в свою чергу призводить до заниження самооцінки і морального стану загалом. Останній показник входить в 5-рку найпоширеніших проблем серед мігрантів у Франції. Ще два показники стосуються легального/нелегального місцезнаходження та офіційного/неофіційного працевлаштування.

Родина відіграє важливу частину становлення особистості у її житті, в тому числі і серед мігрантських сімей. Тобто сім'ї, які усім складом мігрували до Франції чи будь-якої іншої держави, виховують дітей за традиціями характерними для рідної держави, проте із залученням нового. Крім того за статистикою лише одиниці із тисячі сімей, що мігрували, діти вирішують повернутись назад до країни-донора. Звідси впливає беззаперечний факт, що вони все більше асоціюють себе із державою в якій пройшли своє становлення, дорослішання. Тоді третє покоління вже буде повністю асимільоване, і для них рідна мова вже буде мова держави, в якій він перебуває і

частіше спілкується. Таким чином, адаптуватись дитині (третє покоління) доведеться до сім'ї лише всередині якої можливо все ще будуть спілкуватись мовою країни-донора.

У Франції діє низка законів, які допомагають мігрантам адаптуватись до життя французького суспільства. «Закон про права іноземців у Франції» ставить три головні цілі: насамперед, покращити прийом та способи інтеграції мігрантів; по-друге, залучити спеціалістів і «міжнародні таланти»; по-третє, боротьба і з незаконною міграцією при збереженні прав та свобод людини. Після низки терористичних атак у 2015 році був також прийнятий «Закон про позбавлення громадянства», який розповсюджується на осіб, що причетні до тероризму[46, с.128].

Мігранти у Франції можуть розраховувати на допомогу від держави, у вигляді виплат, і так само у вигляді дешевого житла по закону. Власне проблема для держави не стоїть у самих мігрантах як таких, а у їхній кількості та якості. Як зазначив колишній президент Франції ще у 1991 році Жак Шірак, що французький робітник отримує близько 15 тис. франків, а мігрант, що живе у «HLM» (соціальне житло з дешевою орендною платою, яке фінансується державою), із декількома жінками та дітьми – отримує близько 50 тис. франків[40, с.22]. Таким чином, це дозволяє йому закривати свої базові потреби та зовсім не думати про те як влаштуватись на роботу, особливо враховуючи, що без кваліфікації претендувати на високу заробітню плату немає шансів.

Наступний аспект практичної реалізації політики адаптації мігрантів у Франції полягає в тому моменті, що завдяки компактному розселенню останніх, влада може відслідковувати рівень безробіття, бідності та злочинності і як наслідок корегувати свою політику, це

спричинено тим, що мігранти переважно приїжджають жити туди, де вже живуть інші мігранти. Такі території називають «чутливі місцеві зони» і для них розроблюється окрема політика з метою покращення економічного рівня. В деяких частинах як наприклад у передмісті Парижу, в населеному пункті Сан-Дені, нелегально функціонують мусульманські школи, а по четвергах і суботах заборонена французька мова, можна розмовляти лише арабською[41]. Проблема постає в тому, що територія часом не підконтрольна самій владі, бо навіть поліція не приїжджає сюди на виклики, особливо вночі. Там діють свої закони і вони дуже відмінні від французьких.

Ідентифікація особи впливає з принципів її виховання, становлення як особистості та звісно освіти і релігії. Тому під час опитування питання про ідентифікацію особи частіше за все ставлять одним із перших. Згідно соціологічних досліджень 42% мусульман ідентифікують себе як громадяни, а 46% – як, в першу чергу, мусульмани[85, с.255]. Такий відсоток показує неоднозначність політики, та вказує на її недоліки. Оскільки мусульмани залишаються вірними своїм цінностям та релігії і в доповнення до цього все ще незадоволені своїм соціально–економічним становищем, то у сукупності всі ці чинники призводять до протестів, незадоволеності, а часом і терактів, які забирають десятки життів мирних жителів. Та змушують уряд і світове суспільство жорсткіше відноситись до створення адаптаційної політики для мігрантів і до них в цілому.

Практична реалізація адаптації мігрантів у Великій Британії має свої особливості. Так як у 2004 році ЄС розширив свої кордонів тоді і відбулось збільшення прибулих осіб із держав Східної та Центральної Європи. Уряд Британії, після критичного звіту Комісії з інтеграції та згуртованості в 2007 році, розробив деякі додаткових ресурси і

рекомендацій для місцевих органів влади та постачальників послуг. Основна думка усього документу полягала в тому, щоб наголосити на важливості взаємоповаги та ввічливості. Тобто влада може встановити правила чи закони, але ці принципи мають йти внутрішньо від кожної особи, що перетворить спочатку на мережу взаємодії, де кожен бере на себе відповідальність, а згодом вийде на локальний рівень і вище. Головна мета інтеграції – зосередження на результаті, із врахуванням прав та обов'язків людини.

До того ж у документах рекомендаційного характеру від вищого рівня влади для локального було вказано: «Йдеться також про визнання та повагу різних звичок різних людей групи в межах одних і тих самих спільнот – і потенційні зіткнення, коли уподобання та поведінка кожної групи стикаються. Спільноти мають зрозуміти, що ставлення та поведінка як від старих, так і від нових громади мають здатність спричиняти правопорушення»[57, с.74]. Іншими словами, влада просить не керуватись стереотипним мислення про ворожість чужого-нового, бо і своє часто створює проблеми. Наприклад, «RESTORE» – це проект Церкви разом у Бірмінгемі. «Друзів» або членів місцевої громади зв'язують із окремим шукачем притулку або біженцем чи цілою родиною в місті. Цей проект відповідає важливим потребам, і зміцнює інтеграцію в місті.

У 2012 році в короткому стратегічному документі «Створення умов для інтеграції» стверджувалося, що інтеграція може бути досягнута за рахунок спільного внеску людей на рівні сусідів. Уряд був «відданий перебалансуванню діяльності з централізованих заходів на місцеві та з громадського на добровільний і приватний сектори» [82]. У 2016 році аналізуючи поточну ситуації в державі, влада дійшла

висновку, що політика інтеграції іммігрантів недостатньо розвинута, що призводить до більшої сегрегації деяких громад.

Колишня чиновниця Міністерства внутрішніх справ Луїза Кейсі провела дослідження, та запропонувала зобов'язати прибулих одразу прийняти присягу про інтеграцію, не чекаючи тесту на отримання громадянства. З одного боку, це підвищить рівень залучення мігрантів до суспільно-політичних процесів в державі, а з іншого може мати негативні наслідки. Адже як відомо те що насаджують силою, людині більше хочеться уникнути, ніж коли все відбувається природнім, повільним шляхом.

Л.Кейсі у своїй доповіді наголосила, що громадянство має "величезне національне, культурне і символічне значення" і додала, що заохочення британських цінностей в школах важливо для побудови інтеграції, толерантності, громадянськості та стійкості.

Міністерство з питань житла, громад та місцевого самоврядування (MHCLG) опублікувало Зелену книгу стратегії інтегрованих громад у 2018 році, а потім у 2019 році – міжвідомчий план дій для Англії. У Зеленій книзі, що стосується давніх громад та мігрантів, сказано: «інтеграція — це не асиміляція... це вулиця з двостороннім рухом і кожен має відігравати свою роль у відстоюванні цих цінностей. Це стосується не лише людей, які вже тут, а й тих, хто хоче зробити його своїм домом»[82].

У ньому визначено напрямки розвитку політики інтеграції, такі як підвищення рівня англійської мови, збільшення економічних можливостей та сприяння значущим соціальним контактам. Це забезпечує зміщення уваги з попередніх програм рівності та згуртованості громад на підтримку нових та постійних громад.

Найбільше хвилює державу шкільна освіта, а точніше сегреговані школи. Такі школи є продуктом того : де живуть люди, правила прийому до неї та вибір батьків. Сегреговані школи зменшують можливості для дітей і підлітків змішуватись однолітками іншого походження в період їх становлення, і це може обмежувати світогляд та освіту учнів. У січні 2017 р. 60% учнів національних меншин були в школах, де учні етнічних меншин становили більшість [59]. Усі школи незалежно від їхньої спеціалізації націлені на підготовку дітей до життя в сучасній Британії:

- пропагування фундаментальних британських цінностей демократії, верховенства права, свободу особистості, взаємної поваги та толерантність до тих, хто має різні віри та переконання;
- прагнення залучити учнів із різних груп походження та спільноти до спільної праці;
- заохочування учнів з різних громад, конфесій та досвід для спільної роботи, вивчення звичаїв, переконання, ідеї та повагу один одного і звісно погляди один одного.

Університети для британської влади теж є пріоритетним завданням для вивчення та включення в політику інтеграції. Так званий Офіс для студентів займається питанням захисту свободи слова та створення атмосфери в якій унеможлиблювалось зародження екстремізму. Університети також повинні враховувати їхні правові зобов'язання за законом про рівність. Комісія з прав та рівності людей публікує рекомендації для вищих освітніх закладів, наголошуючи на відповідальність останніх, згідно з Законом про рівність 2010 року до вказівок з конкретних питань, наприклад, у відношенні до гендерної сегрегації на заходах та зустрічах, які проводять університети та

студентські спілки[66]. Вища освіта – це можливість покращення процесу стратифікації суспільства, з урахуванням різноманітності національностей, та економічних можливостей відповідно. До того ж всього вона може стати трампліном соціальної мобільності. Головним чином, робиться на наданні якісної освіти, котра може задовольнити вимоги англійського суспільства і, в першу чергу, працедавців.

Основа політики полягає в тому, що усі молоді люди – незалежно від їхнього походження – повинні мати можливість зайти в житті настільки далеко, наскільки у них достатньо таланту і праці. Проект «Область Можливостей» передбачає поділ Британії на 12 областей, що керується компанією Careers and Enterprise Company. 12 зон можливостей (Блекпул, Бредфорд, Дербі, Донкастер, Фенланд і Іст Кембриджшир, Гастінгс, Іпсвіч, Північний Йоркшир Коуст і Олдхем, Норвіч, Сток-он-Трент і Західний Сомерсет), зосереджені на підвищенні результатів освіти, а й також на проблемах, які створюються перешкоди на шляху досягнення хороших результатів.

Той же документ – Зелена книга, прописує важливість вивчення мови, бо це той інструмент, що допомагає адаптуватися до життя в суспільстві, отримати роботу, нові знайомства, а також зменшить рівень вразливості, ізоляції та самотності. Аналіз перепису населення 2011 року показує, що ті, хто не володіє англійською мовою, рідше працевлаштовуються і з більшою ймовірністю будуть економічно неактивними, ніж люди з високим рівнем володіння англійською мовою[78].

Нижче наведено статистику за 2011 рік по Британії, яка засвідчує, що проблема мови існує, хоч у загальному така група складає лише близько 2%, проте, в реальних цифрах – це велика кількість людей, не адаптованих під суспільно-політичне життя, що створює проблеми як

для конкретного даного індивіда, так і для суспільства загалом. Якщо порівнювати рівень знань мови та здатності до вивчення, то жінки в цьому плані всіх національностей більш піддатливі до такого процесу.

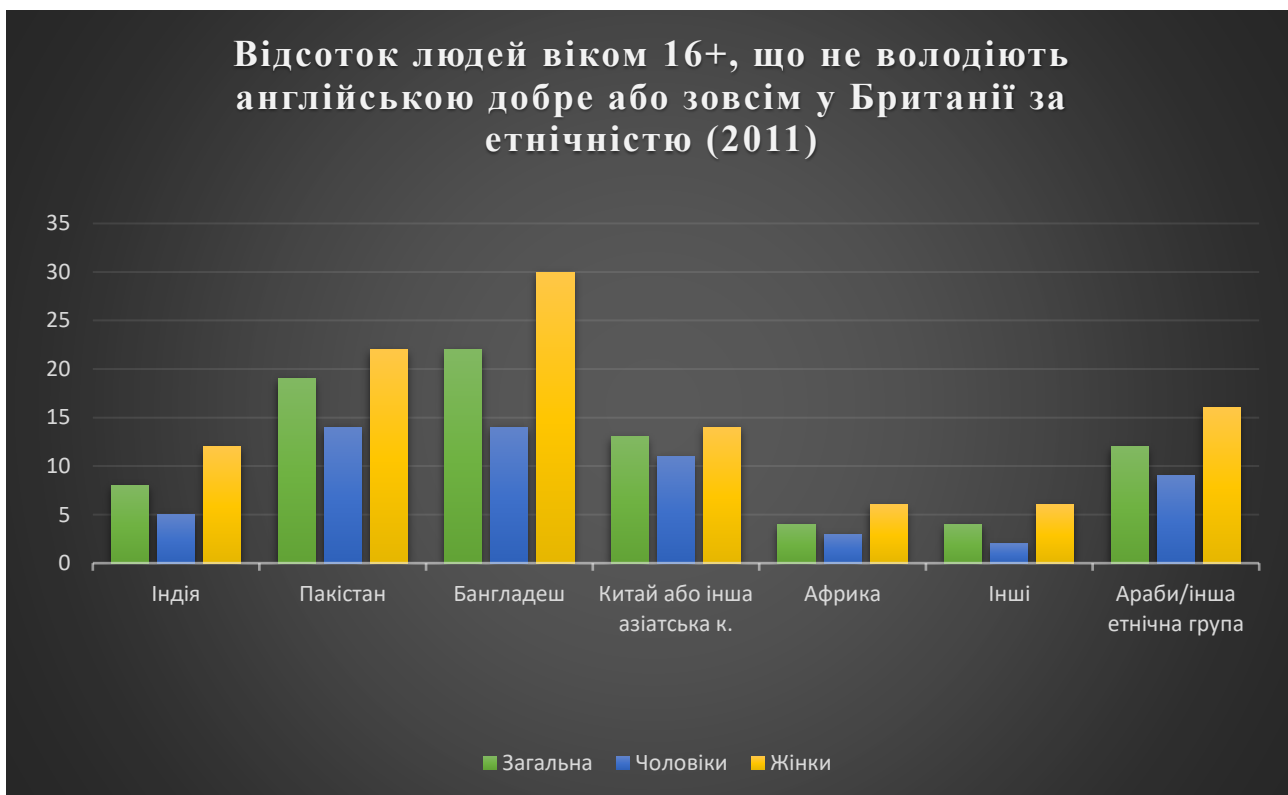

Табл.2.3 «Відсоток людей віком 16+ на території Великобританії, що не володіють англійською добре або зовсім. Аналіз за етнічністю. 2011 рік» [86]

Як в цьому може допомогти уряд? Ефективне місцеве партнерство створює базу в межах якої можна збирати та ділитися інформацією. Це допоможе зрозуміти, що необхідно для тих, хто найбільше потребує підтримки і покращить досвід. Звичайно, держава забезпечує повне фінансування витрат для людей, які є безробітними та шукають роботу, щоб здобути англійські мовні навички, необхідні для працевлаштування. Джобсентер Плюс (Jobcentre Plus) надає підтримку

шукачам роботи, в тому числі направляє на мовні курси, коли низький рівень англійської є перешкодою для отримання роботи.

Поряд із Зеленою книгою було створено ряд національних політичних розробок для підтримки інтеграції, таких як вибір 5 місцевих інтеграційних територій в Англії, за підтримки Міністерства з питань житлово-комунального господарства та місцевого самоврядування, для розробки стратегій інтеграції, фінансування інтеграції через «Фонд контролю над міграцією» та набір Індикаторів інтеграції, опублікованих Міністерством внутрішніх справ у 2019 році.

До 2010 року в державі функціонував, заснований урядом Лейбористів, Фонд впливу на міграцію (Migration Impacts Fund). Він фінансується частки коштів від візових зборів, в тому числі з метою продемонструвати, що мігранти роблять свій внесок у вартість місцевих ініціатив. Таким чином основний принцип його роботи полягає в тому, щоб показати та залучити роботодавців до фінансування курсів для працівників-мігрантів, адже той, хто отримує вигоду від міграції, повинен вносити свій вклад у витрати, які виникають. В 2010 році уряд оголосив про закриття цього фонду, але вже у 2016 створили новий – Контролюючий міграційний фонд (Controlling Migration Fund). Як і попередній фонд цей є грантовою програмою для місцевих органів влади по фінансуванню інтеграційної політики (і деяких заходів щодо забезпечення виконання)[82].

Велике значення на процесі адаптації, і крім того міграції як такої, відіграло рішення Великобританії про вихід із ЄС. Це частково спричинило демографічну та трудову загрозу, що не лише закрило шлях мігрантам зі Сходу, але й унеможливило поповнення ринку праці молодими спеціалістами з «нових» членів ЄС, завдяки яким вирішувалося питання дефіциту робочої сили та старіння населення.

Загалом Великобританія активно займається інтегративною політикою та адаптацією мігрантів, що весь час намагаються знайти собі прихисток або просто краще життя на її території. Мігрантам надається багато громадянських прав, таких як свобода слова та право на справедливий суд (як гарантується Європейською конвенцією з прав людини) після прибуття. Схема прав і обмежень є складною і постійно розвивається. Це може ускладнити роботодавцям, постачальникам послуг, консультаційним агентствам та мігрантам, щоб точно знати, хто на що має право. Це водночас створено для того аби контролювати міграційні потоки в державі, та стримувати новий наплив.

Порівнюючи практику реалізації політику адаптації мігрантів у двох державах, можна визначити, що у кожна з них має специфічні особливості, але при цьому у загальному для них характерні такі факти :

1. Вивчення мови. Уряд і Франції, і Великобританії стурбований цим питанням, та з метою його урегулювання створює відповідні інститути проекти, які допоможуть прибулим особам вивчити мову, і легше та швидше адаптуватись до поточної ситуації;
2. Освіта. Ця сфера цілеспрямована на адаптацію дітей з малого віку, щоб спростити їхнє життя у майбутньому, пристосувати їх до нових умов. До того ж як відомо у молодому віці набагато легше засвоювати та вчити щось нове. Уряди обох держав заохочують підлітків та студентів отримувати освіту у закладах загального доступу, а не спеціалізованих релігійних школах (у Франції вони взагалі заборонені, хоч місцями існують);

3. Центральна влада передає більше повноважень з питань політики адаптації до місцевої влади, на їхню думку, це має принести ефективніший результат;
4. Спільна проблема Британії та Франції – нелегальні перевезення людей через протоку Ла-Манш, теж змушує держави співпрацювати в напрямку політики щодо мігрантів.

2.3 Політико-правове регулювання процесу міграції у Франції та Великобританії на прикладі українців.

Одна з причин міграції, як вже було зазначено у розділі вище, втеча від війни. Події, що розпочались на території України 24-го лютого 2022 року змусили сотні тисяч українців покинути свої домівки і спочатку на західні землі, а згодом взагалі закордон. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) зазначає, що станом на 23 травня майже 6,5 мільйонів українців вимушено виїхали за межі держави [77]. Особливість такої міграції полягає власне у її причині. Так як по-перше, це відбувається масово; по-друге, міграція відбувається стихійно, страх породжує паніку, а вона в свою чергу хаос; по-третє, через велику кількість біженців та швидкість руху, велика кількість людей перетинали кордон без важливих документів. Особливо це стосується дітей. В той же час понад 2 мільйони українців за цей самий період повернулись на територію України з-за кордону (більшість з них – чоловіки). Згідно з останньою оцінкою Міжнародної організації з міграції ООН (МОМ), ще 7,7 мільйона громадян України вважаються внутрішньо переміщеними особами.

Більшість громадян перетнула кордон і залишилась Польщі (близько 3 млн.). До Румунії виїхали понад 817 тис. осіб, до росії – понад 656 тис., Угорщини — майже 520 тис., до Молдови — понад 443 тис., до Словаччини — майже 372 тис. і до білорусі — понад 25 тис. осіб. Франція прийняла вже 23 тис. осіб, а Великобританія – 20,1 тис. (видала візи).

Якщо спочатку люди тікали від війни і сподівались, що все закінчиться через тиждень–два і всі зможуть повернутись додому, то вже на третій місяць війни прийшло усвідомлення, що варто почати

жити тут і зараз, створювати умови для життя та шукати роботу. Для цього необхідно, перебуваючи чи то у Франції, чи то у Великобританії, отримати відповідні права, а отже і певний статус. Деякий відсоток людей, намагаючись адаптуватись в нових умовах, не витримує морально та вирішує повернутись назад, психологічний стан насправді відіграє вагомую роль у такій справі. Уряди держав-реципієнтів, при виробленні та реалізації адаптаційної політики мають орієнтуватись на цей чинник.

Франція звернулася до Європейського Союзу з проханням розблокувати для українців, які рятуються від війни, спеціальну процедуру під назвою тимчасовий захист: це форма дозволу на проживання терміном на один рік з можливістю поновлення на два роки, встановлена Європейською Директивою від 20 липня 2001 року[8]. Такий документ був створений як реакція на масові міграційні потоки через конфлікт на території колишньої Югославії та згодом кризою у Косово ще у 1990-х рр. Таким чином, Директива дає змогу надати статус тимчасового захисту на основі загальних критеріїв у всіх країнах ЄС і запроваджує систему розподілу заявників між різними державами відповідно до їх можливостей прийому. Ця виняткова процедура повинна дозволити забезпечити негайний захист, якщо система притулку в державі-члені(-ях) першого прийому ризикує не мати можливості обробити цей приплив, не спричиняючи негативних наслідків для її функціонування. Це також забезпечує більшу гармонізацію та координацію прийому та захисту людей [21].

В лютому-березні Франція дозволяла перетнути кордон громадянам навіть без закордонного паспорту, а будь-яким внутрішнім документом, що засвідчує особу. Також до Франції можуть в'їхати і громадяни інших країни, якщо в них є дійсна посвідка на постійне

проживання в Україні. Громадяни України мають змогу самі обирати на якій легальній основі перебувати на території Франції. Спершу вони могли не оформлювати статусу на тимчасовий прихисток, а залишатись як звичайні туристи протягом 90 днів, проте в такому випадку людина сама мусить забезпечувати собі житло, харчування та інше. Такий варіант дасть змогу безперешкодно повернутись в Україну в будь-який момент. Інший шлях – оформлення статусу «одержувача тимчасового захисту» на 6 місяців, з можливістю поновлення максимум до трьох років, що вже було згадано вище в роботі. Переваги звісно є, бо це дає можливість працювати і отримувати заробіток, адже не всі мають резервний запас бюджету на проживання та утримання на довгий час за кордоном, проте покидати територію Франції можна лише на короткий період (до того як закінчиться термін отриманого статусу), щоб забрати рідних та перевезти їх. Крім права на отримання роботи, «одержувач тимчасового захисту» також має право на доступ до безкоштовної медицини; право на фінансову підтримку від держави; доступ до роботи та навчання для неповнолітніх; підтримку в отриманні житла.

Кожен переселенець обов'язково має звернутись до префектури департаменту, де йому допоможуть з усіма процесами та направлять на наступний етап з необхідними документами. Створене задовго до цього Бюро імміграції та інтеграції має на меті перший час допомагати фінансове тимчасово переселеним особам. Цей процес досить довготривалий, проте інститут цей дійсно працює. Фінансова підтримка від держави, що надається через цю службу передбачає витрати лише по карті, тобто зняти кошти чи переказати на іншу карту неможливо. Сума виплат розраховується відповідно до кількості членів сім'ї.

Великобританія в свою чергу, оскільки вийшла із Європейського Союзу, то регулює питання міграції власними силами та законами. Щоб

перетнути кордон та легально знаходитись на території Британії існує два варіанти. Перша – видача візи тільки для українців, близькі родичі якого там вже живуть, або другий варіант – можна приїхати без візи і родичів в країні, але тільки якщо знайдете собі спонсора серед резидентів. При цьому, резидентом вважається не тільки громадянин, але і будь-яка людина, яка проживає в Англії законно. В знак доброї волі і допомоги уряд розширив перелік пропозиції віз для біженців з України, поширюючи її на батьків, бабусь та дідусів, братів та сестер, а також на найближчих родичів і продовжила термін дії візи до трьох років. Особи, що отримують відповідний документ мають право на доступ до ринку праці та медичного обслуговування. Питання звісно постає у знанні мови, та зважаючи на те, що англійська більш поширена для вивчення в Україні (особливо серед людей молодшого віку – до 30), ніж французька, то біженцям легше пристосуватись і адаптуватись. В даному випадку термін біженець використано як синонім до слів переселенець та «одержувач тимчасового захисту», адже в державах окремо діє статус біженця, що має інше юридичний правовий зміст.

Раніше уряд Британії створили та запустила ініціативний проект «Дім для України», за якою британці можуть прийняти до себе будь-якого українця на період від 6 місяців [65]. Це сайт на якому громадяни Великобританії можуть заповнити свої дані, які бажають запропонувати безкоштовну оренду приміщення у своєму будинку або окремому місці проживання. Держава в свою чергу надасть кожному домогосподарству, у якому проживає біженець щорічну виплату у розмірі 350 фунтів стерлінгів (ця сума не підлягає оподаткуванню). Проте орендодавці не зобов'язані забезпечувати біженців витратами на їжу та проживання, хоча і не забороняється такого роду допомога урядом. На її території також не діє статус «тимчасового захисту», що має Франція. Проте є

можливість оформлення запиту на отримання притулку, але складність полягає в тому що, заявник має довести та обгрунтувати причини чому він виїхав з країни і не може туди повернутись. Це важливо, бо недостатня аргументованість підвищує ризик відмови.

Для осіб, які знаходяться в пошуку роботи або мають низьку заробітну плату передбачають соціальні виплати від держави. Цю послугу можна отримати звернувшись, до місцевого центру зайнятості, на деякий період виплати будуть діяти, але особа в цей час має виконувати рекомендації центру з пошуку роботи інакше її можуть позбавити виплат. Крім того сума розраховується індивідуально під кожен людину, і також на її розмір впливає дохід партнера. Виплати діють і для дітей віком до 16 років. Цікаво, що виплати у більшості випадків надходять саме через банківський рахунок оформлений у британському банку, але для цього необхідно теж пройти відповідну процедуру із документами.

Звісно, що усі тимчасово переміщені особи мають право на отримання медичної допомоги, для безперешкодного доступу всі іноземні громадяни повинні мати індивідуальний 10-значний номер (NHS-номер). Він відкриє можливість записуватись на прийоми до загальних лікарів. Для отримання спеціального номера необхідно:

1. пройти реєстрацію у лікаря;
2. з'явитись на співбесіду;
3. надати необхідні документи та іншу інформацію, які у запросить медичний співробітник (наприклад, номер соціального страхування, підтвердження місце проживання та інше) [45].

Номер NHS надсилається поштою. Щоб отримати більше медичних послуг варт оформити пакет медичного стахування.

Великобританія отримала критику з боку держав членів Європейського Союзу, оскільки останні мають набагато простіші правила в'їзду для громадян України.

Рада Європи повідомила, що на веб-сайті Департаменту освіти Ради Європи створено спеціальну веб-сторінку 'Education in time of crisis'. Веб-сторінка створена за результатами проведених дебатів «Освіта під час кризи: надзвичайні заходи для українських біженців і країн їхнього перебування» 15-17 березня 2022 року в місті Страсбург (Франція) на засіданні Керівного комітету Ради Європи з питань освіти. Країни-члени Ради Європи, які приймають українських біженців та міжнародні організації, що допомагають адаптації українських дітей до європейських освітніх стандартів, надали: інформацію стосовно організації освітнього процесу в європейських країнах; матеріали для мовної інтеграції дітей та молоді в національні системи освіти шляхом розширення різноманітності інструментів Ради Європи; нормативно-правове забезпечення країн, які приймають українських біженців, щодо гарантування права на освіту під час надзвичайної ситуації; матеріали, які будуть корисними керівникам шкіл та вчителям в організації класного освітнього середовища по всій Європі задля підвищення рівня освіти; ініціативи та заходи, які проводить європейська спільнота для організації навчального процесу українських дітей [36]. Таким чином ці рекомендації розповсюджуються також і для освітніх закладів Франції.

Освітній процес для прибулих дітей у Британію також є, для того щоб обрати школу необхідно звернутись до місцевої ради та дізнатись критерії вступу. Діти мають можливість залишитись на домашньому навчанні, проте тоді їм складніше буде адаптуватись до нового соціального середовища.

Загалом уряди обох держав, і Великобританії, і Франції створюють умови для в'їзду та більш менш комфортного знаходження українців на їхніх територіях. Проте враховуючи, що Франція все ще член Європейського Союзу, то вона в питаннях врегулювання міграційних потоків має орієнтуватись на загальну тенденцію інших держав та на спільні нормативні акти створені Радою Європи на відміну від Великобританії, яка самостійно вирішує міру відкритості та готовності до співпраці з Україною і її громадянами.

ВИСНОВКИ

В нашій роботі по-перше, вдалось проаналізувати рівень впливу концепції мультикультуралізму та визначити, що будучи заснованою що у 80-х роках, вона все ще актуальна та застосовується на практиці у багатьох державах світу, в тому числі і в тих, які ми досліджували, тобто Франції та Великобританії. Мультикультуралізм як частина інтеграційної політики несе за собою толерантність та повагу до будь-яких поглядів, переконань чи ідентифікації, що в умовах глобалізованого світу постає неймовірно важливим.

По-друге, визначили велику варіативність теоретичних підходів до визначення категорій «політична адаптація» та «міграція», адже вони є основними в роботі. Серед них розглянули як класичні, так і більш сучасні і на їх основі визначили політичну адаптацію як результат змін індивідуальної та колективної політичної культури (моделей поведінки, цінностей, норм, стереотипів), а також закріплення нових форм і способів соціально-політичної взаємодії та розв'язання суспільних проблем. Міграція, на наш погляд, визначається як процес соціальної взаємодії населення, яке втягнуте у процес соціально-географічного переміщення. Таке переміщення у свою чергу провокує зміни, які міграція вносить у суспільства на макро-, мезо- та мікрорівнях. Такі зміни тягнуть за собою неминучі перетворення як всередині суспільства, так і на інших вищих/нищих рівнях, регіонах, а також і у світі в цілому. Тому такі зміни потрібно детально досліджувати, аналізувати та прогнозувати їх наслідки.

По-третє, нами було описано та класифіковано найбільш вагомі причини міграції, серед основних виділяємо такі: економічні, релігійні, політичні, трудові, втеча від війни та інші. У процесі роботи над поставленою проблемою, виявили, що причини для міграції можуть

носити різний характер та рівень впливу на прийняття рішень. Крім того сутність причин також впливає і на тривалість, і на результат процесу міграції. Серед усіх причин, які «запускають» міграційні процеси найбільш вагомими є економічні. Також спостерігається високий відсоток випадків, коли мігранти, заробивши достатні кошти для задоволення певної потреби у якійсь масштабній покупці, повертаються назад на батьківщину. Та є і ті, хто відчувши певні переваги і отримавши нові можливості залишаються в статусі іммігранта.

По-четверте, визначили форми адаптації мігрантів у досліджуваних державах. Одна із головних – залучення до вивчення офіційної державної мови, бо через неї відбувається ідентифікація і людині простіше проходити процес інтеграції у нове середовище. Наступна форма впливає із попередньої – працевлаштування, тобто залучення до роботи у колективі, налагодження міжособистісних стосунків (що без знання мови є неможливим). Створення інститутів, фондів та нормативно-правових актів, що регулюють особливі питання із іммігрантів – це теж форми політичної адаптації, які використовують держави.

В роботі також розглянуто приклади мігрантів саме як групи, у першому випадку релігійної общини мусульман, а в другому хвилю міграції українців. Розглядаючи адаптацію мусульман, треба звернути увагу на те, яке це покоління мігрантів, бо сьогодні їх уже майже три, які знаходяться на території саме Франції. Це вже ні ті мусульмани, які перетинали кордони в перші роки міграційних потоків. Сьогоднішнім мігрантам у Франції уже ближчі європейські цінності. У другому випадку мова йде про перший прецедент застосування у всій Європі Директиви від 20 липня 2001 року, що надає статус тимчасового

захисту на основі загальних критеріїв у всіх країнах ЄС саме для громадян України. Правове регулювання статусу для українців має важливе значення та носить відмінний характер, ніж статус біженців. Великобританія після виходу з Європейського Союзу (де власне однією із причин було питання мігрантів) змінила свою політику та посилила правила в'їзду для мігрантів. Та після повномасштабного вторгнення РФ в Україну Великобританія все ж таки створила додаткові проекти, знайшла варіанти для спрощення процесу міграції українських біженців.

Отже, можемо підтвердити запропоновану на початку роботи гіпотезу – оскільки дві держави, Франція та Великобританія, які розглядаються у дипломному проекті: а) знаходяться приблизно на однаковому рівні економічного розвитку; б) територіально близько розташовані одна до одної; в) довгий час обидві були членами Європейського Союзу і відповідно дотримувались однакових правил ведення міжнародної політики, то відповідно і форми політичної адаптації вони використовують схожі, але все ще присутні певні відмінності: Франція, будучи членом Європейського Союзу, при врегулюванні міграційних потоків орієнтується на спільні нормативні акти створені Радою Європи, натомість Великобританія самостійно вирішує міру відкритості та готовності до потоку мігрантів і біженців, зокрема з України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адаптація : Большой толковый социологический словарь (Collins) ; в 2-х томах. – М. : Вече, 1999. 834 с;
2. Білошицький С. Міграційні процеси у провідних країнах ЄС: соціокультурні трансформації та політичні наслідки. Наукові записки/ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. III Глобальні політичні процеси. Вип. 4-5 (72-73) С.328-340;
3. Блинова М.С. Миграция населения: Подход социологов Чикагской школы. Вестник Моск. Ун-та. Социология и политология. Сер.18 (4). 2011. С.172-189;
4. Бортник Н.; Жаровська І.; Цьвок М. Спонукальні причини міграції в сучасних умовах. 2017. с. 80-87. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13311/14.pdf> (дата звернення: 17.01.2022);
5. Веретевская А. В. Мусульмане во Франции : особенности интеграционной модели. Политология. С. 98-101 URL: https://mgimo.ru/files2/2015_07/up99/file_5048eeacbe04c11f87f76e77fc1c2615.pdf (дата звернення: 18.03.2022);
6. Гайдучький А.П. Економічні та соціальні передумови міжнародної міграції населення. Вісник «Економіка та держава». 2011. Вип.№7. с.7-12;
7. Гордієнко А. В. Концепція мультикультуралізму в сучасному науковому дискурсі: Наукові праці. Політологія, 2012. Т. 178. С.17-20;
8. Директива Ради Європейського Союзу 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року URL: http://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2022/04/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8

[%D0%84%D0%A1_2001_55_%D0%84%D0%A1.pdf](#) (дата звернення: 24.05.2022);

9. Дрожжина С. В. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти: монографія. Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2005. 198 с.;

10. Дрожжина С. В. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. Етнополітологія : політичний менеджмент. 2008. С.96-106;

11. Дугінець Г.В., Реліна І.Є. Демографічний та кадровий вимір міжнародних міграційних процесів в Україні // Вісник Дніпропетровського у-ту. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Т. 23. №. 4. С. 49-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2015_23_4_9 (дата звернення: 23.03.2022);

12. Ендрущенко А.А. Теоретические подходы к изучению адаптации мигрантов в принимающем обществе: зарубежный опыт. Вестник Ин-та Социологии. Том 8, Ном.4. 2017. С.46-70;

13. Слейко І. Передумови та особливості міграції українського населення до США. Вісник Львівського у-ту. Серія міжнародні відносини. 2016. Вип.39 с.187-194;

14. Іванісов О.В. Впровадження наставництва як інструмента трудової адаптації та формування стандарту підприємства щодо адаптації молодих спеціалістів. Науково-технічний збірник. Ном.111. 2013. С. 232-238;

15. Карп'як О.М. Політична адаптація: проблеми в сучасній системі соціально-політичних знань. Фаховий журнал «Грані». 2012. № 3 (83). С. 100-103 URL: http://www.libr.dp.ua/text/grani_2012_3_25.pdf (дата звернення 11.11.2021).

16. Кібенко О. Тимчасовий захист у Франції: можливості для українців. Закон і бізнес: веб-сайт. URL: <https://zib.com.ua/ua/150912.html> (дата звернення 30.04.2022);

17. Колпинская Е. Г. Социально-политическая активность мусульман Великобритании: наукова редакція «Історія». 2008 С. 84-87;
18. Компас. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді: Міграція та мігранти. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/migration> (дата звернення 16.03.2022);
19. Костенко В.В. Теории миграции: от ассимиляции к транснационализму. Журнал социологии и социальной антропологии. Том 8. Ном.3. 2014 с. 62-76;
20. Кримова М.О. Інтеграція мігрантів як інструмент функціонування ринку міграційних послуг країн ЄС. Науковий журнал «Економіка і організація управління» №2 (34). 2019. С.57-64;
21. Крук Ю. Тимчасовий захист для українців в Європі. Ліга.Блоги : веб-сайт. URL: <https://blog.liga.net/user/yukruk/article/43684> (дата звернення: 24.05.2022);
22. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма. ДИАЛОГ.ua : незалежний інформаційно-аналітичний ресурс. URL: http://dialogs.org.ua/ua/issue_full.php?m_id=10227 (дата звернення 13.11.2021);
23. Куртов А.П. Китайская миграция в Казахстан: определено ли будущее этого феномена // АПН Казахстан. — 2006. — №2. URL: <http://www.apn.kz/publications/article393.htm> (дата звернення: 22.01.2022);
24. Макознак Е. А. Основные подходы в социологии к изучению понятия «Социальная адаптация» // Соціологічна наука і освіта в Україні: Зб. наук. пр. Вип. 2. 2003. С. 96-106;
25. Малиновська О. Міжнародна міграція в контексті модернізації суспільства URL: <https://www.dse.org.ua/arhcrive/17/8.pdf> (дата звернення: 18.01.2022)

26. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О.А.Малиновська. – К.: НІСД, 2018. – 472 с.;
27. Мамонова В. А. Мультикультурализм: разнообразие и множество. Журнальный клуб «Ителрос». 2007. №2 URL: <http://credonew.ru/content/view/606/32/> (дата звернення 12.11.2021);
28. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции/ Мир в зеркале международной миграции. Научная серия: Международная миграция населения: Россия и современный мир. – М.:МАКС-Пресс, 2002. Вып.10. с.161–174;
29. Мусульмане в Европе: Сосуществование, взаимодействие междивилизационный диалог: монография. Москва, Доклады Института Европы. 2021. № 382. 159 с.;
30. Офіційний сайт Євростату (база даних). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення 13.04.2022)
31. Павленко А.П. Ирландская миграция в Британию (исторический очерк) / А.П. Павленко. — М.: Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая, 1992. — 115 с.
32. Павлюк, С. П. Сучасний процес формування соціальних ідентичностей українців в умовах глобалізованого суспільства (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 15 березня 2017 р.). Вісник НАН України. 2017. С.31-41
33. Політична енциклопедія : ред. кол.: Ю. Смолець (голова); Ю. Шаповалов; О. Майборода та ін; ред. рада В. Литвин; В. Смолій; Ю.Левенець та ін.; НАН України, Ін-т пол. і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. 2011. С.14;
34. Понамарева А. Мусульмане Европы: прогрессирующий фактор страха. Индекс безопасности. Т.13. № 3(83). С. 61-79 URL:

<http://www.pircenter.org/media/content/files/0/13412427450.pdf> (дата звернення 22.03.2022);

35. Приходько І.В. Теоретичні концепції економічної інтеграції. Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. Том 19. Вип. № 1. С. 91-100;

36. Рада Європи створила спеціальну сторінку для адаптації українських дітей до європейських освітніх стандартів. Всеукраїнське професійне юридичне видання. Юридична газета online: веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/rada-evropi-stvorila-specialnu-storinku-dlya-adaptaciyi-ukrayinskih-ditey-do-evropeyskih-osvitnih-st.html> (дата звернення: 24.05.2022);

37. Ровенчак О. Проблема вивчення міграції та її зв'язку з процесами глобалізації в соціології/Український соціум. 2005. №4 (9). с. 35-45;

38. Роль та місце ісламських партій в європейській політиці. Праемоніус : веб-сайт. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/archiv-regioni/archiv-blizkij-sxid/archiv-inshij-vostok/islam-party/ (дата звернення: 26.03.2022);

39. Рябін Є. Процеси інтеграції у ХХ столітті: основні концепції їх вивчення– Політичний менеджмент. 2006. №5. С.122-130;

40. Семенова О.Ю. Повседневная жизнь современного Парижа. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=159182> (дата звернення: 02.05.2022);

41. Скобелева О. Пятая республика может стать мусульманской. Вести. 24 февраля 2013;

42. Стокер П.Т. Работа иностранцев: обзор международной миграции рабочей силы / П.Т. Стокер. Пер. англ. — М.: Academia, 1996. 218 с.;
43. Сурмин Ю. Методологические аспекты и проблемы информационной адаптации // Інформоенергетичні технології адаптаційних процесів життєдіяльності на початку III тисячоліття : зб. наук. праць. — Київ, Кр.Ріг : КОЛО, 2001. С. 33;
44. Тимчик О. А. Економіка та релігія: теорія і практика взаємовпливу: монографія : — К. : КНТ, 2014. 410 с.;
45. Українці в Англії: головні рекомендації для переселенців. Europe Service : web-site. URL: <https://europeservice.com.ua/news/tpost/yjvzgzy4z1-ukrants-v-angl-golovn-rekomendats-dlya-p> (дата звернення:24.05.2022);
46. Фёдоров С.М. Франция. Современная Европа.Ном.2 (68). 2016. С.126-129;
47. Хенкин С.М., Кудряшова И.В. Интеграция мусульман в Европе: политический аспект. Полис. Политические исследования. 2015. № 2. с.137-155;
48. Хом'як А. Інтеграція мігрантів у Європейські суспільства: інтеграційна політика та громадська думка. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Вип. 3 (43). 2019. С. 139-146;
49. Чернописька Х.В. Сучасні концептуальні підходи до вивчення міграційних процесів у соціологічному дискурсі. Вісник ОНУ ім. І. Мечникова. Соціологія і пол. науки. 2016. Т.21. Вип. 1(24) с.91-98;
50. Шелемба, М. Соціальний феномен міграції в контексті транснаціональної концепції та проблеми асиміляції мігрантів. Збірник наукових праць. Вип. 2 (27). 2021.С.45-54;

51. Шиманська К.В. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах геоеконімічних трансформацій: дис...канд.екон. наук: 08.00.02 затв.: 07.12.2017/Євдокимов Віктор Валерійович. Вінниця – 2019. 623 с.;
52. Эмиграция // С. Кара-Мурза. URL: http://www.karamurza.ru/vlast/kultura_vlast050.html (дата звернення 18.01.2022);
53. Эмиграция из Великобритании бьет рекорды // Заграница. — 2008. — № 09 (421). — URL: <http://www.zagran.kiev.ua/article.php?new> (дата звернення: 27.02.2022);
54. Baxter K. From migrants to citizens: Muslims in Britain 1950s – 1990s . Migrants and Minorities. 2006. № 2. с.164-192;
55. Berry J. Acculturation and Adaptation. Ed.by A. Padilla. Boulder, Westview, 1980, pp.9-25 ;
56. Berry J.W. Conceptual approaches to acculturation // Acculturation: Advances in theory, measurement and applied research. – Washington, DC: American Psychological Association, 2003;
57. Commission on integration and cohesion. Our shared future. URL: <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Education/documents/2007/06/14/oursharedfuture.pdf> (дата звернення 05.05.2022);
58. Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789: веб-сайт. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/menu/droit-national-en-vigueur/constitution/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> (дата звернення 31.03.2022);
59. Department for Education. Schools, Pupils and their Characteristics January 2017 – National Tables. URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/schools-pupils-and-their-characteristics-january-2017> (дата звернення: 03.05.2022);

60. Faist T. Towards Transnational Studies: World Theories, Transnationalism and Changing Institutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol.36 is.10. 2010. Pp. 1665-1687;
61. Fitzgerald J. Towards a new Ireland / Fitzgerald J. — Dublin: National publishing, 1973. 118 p.;
62. Glick Schiller. Towards a Transnational Perspective on Migration. Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered. N.Y.: Annals of the New York Academy of Sciences, 1992;
63. Gordon M. The Nature of Assimilation. Assimilation in American Life. New York, Oxford University Press. Ch.3. 1964. P.60-83;
64. Heckmann F. Integration and integration policies: IMISCOE network feasibility study. Bamberg, 2005. 277 p.;
65. Homes for Ukraine: record your interest. GOV.UK: web-site. URL: <https://www.gov.uk/register-interest-homes-ukraine> (дата звернення 24.05.2022):
66. Integrated Communities Strategy Green Paper. HM Government. 2018. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/696993/Integrated_Communities_Strategy.pdf (дата звернення: 02.05.2022);
67. Kim Y. Y. Adapting to a new culture: An integrative communication theory. Theorizing about intercultural communication. Ed. by W. Gudykunst. Thousand Oaks, Sage, 2005. Pp.375-400;
68. Kritz M. International migration systems: A global approach / M. Kritz, L. Lim, Í. Zlotnik. — Oxford: Clarendon Press, 1992. 345 p.;
69. Loi du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République. Le service public de la diffusion du droit: веб-сайт. URL:

<https://www.vie-publique.fr/loi/277621-loi-separatisme-respect-des-principes-de-la-republique-24-aout-2021> (дата звернення 14.03.2022);

70. Merriam-Webster Dictionary. Official website of the Merriam-Webster Dictionary: веб-сайт. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/integration> (дата звернення 23.10.2021) ;

71. Migrant integration policy index: веб-сайт. URL: <https://www.mipex.eu/united-kingdom> (дата звернення 25.03.2022);

72. Migrants in Europe. A statistical portrait of the first and second generation/ European Union, 2011. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5727749/KS-31-10-539-EN.PDF.pdf/bcf27a60-7016-4fec-98c5-e8488491ebbd?t=1414775922000> (дата звернення 9.04.2022);

73. Monnet J. Les Etats-Unis d'Europe ont Commercé. Paris. 1955. с. 135-152;

74. Number of Muslims in Western Europe. Pew Research Center. 2010. Веб-сайт. URL: <https://www.pewforum.org/2010/09/15/number-of-muslims-in-western-europe-html/> (дата звернення 31.03.2022);

75. Oberg K. Culture shock: adjustment to new cultural environments. Practical Anthropology, 1960. Vol.7, pp. 177-182;

76. Oezcan V. Germany in transition // V. Oezcan. — Berlin: Social science centre. URL: <http://www.migrationinformation.org/profiles/display.cfm?ID=235>. (дата звернення: 19.04.2022)

77. Operational data portal. Ukraine refugee situation URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 24.05.2022);

78. Paget, A.; Stevenson, N. On Speaking Terms: making ESOL policy work better for migrants and wider society. 2014;

79. Park P. Race and culture. Glencoe: Free Press. 1950. 456 p.;

80. Piggy banks «offend UK Muslims». The Sydney morning herald. 2005. Веб-сайт. URL: <https://www.smh.com.au/world/piggy-banks-offend-uk-muslims-20051025-gdmb8i.html> (дата звернення 17.02.2022);
81. PM call with French President Emmanuel Macron: 24 November 2021. Press release. Gov.UK: веб-сайт. URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-call-with-french-president-emmanuel-macron-24-november-2021> (дата звернення: 01.05.2022);
82. Policy Primer: Integration. The Migration Observatory informs debates on international migration and public policy. 2020. URL: <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/primers/policy-primer-integration/> (дата звернення 05.05.2022);
83. Post in Twitter. Emmanuel Macron. Président de la République française. URL: <https://twitter.com/emmanuelmacron> (дата звернення: 01.05.2022);
84. Raushenbush W., Park R.E. Biography of a sociologist. Chicago, 1972;
85. Sophie Bodie-Gendrot Muslimism: Citizenship, security, and social justice in France. International journal of Law, Crime and Justice. No. 36. 2008. P. 247-256;
86. Who can and cannot speak English? The university of Manchester. October 2013. URL: <http://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/code/briefings/dynamicsofdiversity/who-can-and-cannot-speak-english.pdf>;